JAARGANG I 1946 AFLEVERING 9

DE NIEUWE STEM

ONDER REDACTIE VAN:

N. A. DONKERSLOOT

J. P. B. DE JOSSELIN DE JONG

O. NOORDENBOS

H. J. POS, H. M. VAN RANDWIJK

JAN ROMEIN

VAN LOGHUM SLATERUS' UITGEVERSMIJ N.V.
ARNHEM

DE NIEUWE STEM, Maandblad voor Cultuur en Politiek, verschijnt zoveel mogelijk de eerste van iedere maand. Men wordt verzocht kopy enz. **niet te zenden aan de redacteuren persoonlijk,** maar aan het Secretariaat der Redactie:

Dr O. NOORDENBOS, Rooseveltlaan 105[I], Amsterdam Z.

Voor aangetekende stukken postkantoor Waalstraat.
Inzendingen worden alleen in behandeling genomen, **wanneer postzegels zijn bijgevoegd en het adres op de kopy zelf is vermeld.**

Het abonnement loopt van 1 Jan.—31 Dec. en kost **f 5.—*** per kwartaal franco per post in het binnenland; de prijs van afzonderlijke nummers is **f 2.15***.

De omvang bedraagt voorlopig 4 vel per afl.

Het adres der Administratie is: VAN LOGHUM SLATERUS' UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V. ARNHEM.

INHOUD VAN DIT NUMMER

		Bladz.
H. G. Slotemaker de Bruine . . .	**Politiek Perspectief**	545
D. Jorritsma	**De Pieren**	556
R. Blijstra	**Laatste Onderhoud**	558
Johan Daisne	**Verzen**	582
Anthonie Donker	**De Vrijheid van den Dichter en de dichterlijke Vrijheid** (Slot) . .	586
Boekbespreking:		
J. Romein,	**Nieuw Nederland** door H. Bonger	606

POLITIEK PERSPECTIEF

door

G. H. Slotemaker de Bruine

Het zou al te goedkoop en ook misleidend zijn vanuit de tegenwoordige matheid in het politieke leven te trachten om uit te zien naar een levendiger, enthousiaster toekomst. Wij bevinden ons in een downperiode; en van daar uit wordt het op hoger plan gelegene immers altijd min of meer vertekend, hoe rijk aan mogelijkheden, hoe bezield zich ook aan ons moge voordoen wat wij in het vooruitzicht menen te hebben. Er was een tijd vóór deze — ik bedoel de bezettingstijd —, waarin fel geleefd èn fel verwacht werd. Het is eerlijker om dáármee te beginnen, wanneer wij ons willen afvragen, wat er vóór ons ligt en hoe wij, ons volk, daarin zinvol en actief zullen kunnen staan.

De Grote Advies-Commissie der Illegaliteit is ten grave gedragen; en mèt haar de gedachte, dat er continuïteit zou kunnen en moeten bestaan tussen verzet vóór en politiek ná de bevrijding. Was deze gedachte onjuist? Of gáát het bij de grote lijnen in een volksbestaan niet om juist of onjuist, maar alleen om passend of vreemd, om de simpeler vraag dus, of men er in slagen kan datgene te vinden, dat naar kwaliteit en naar diepte bij het volk past, omdat dit wat daar bovenuit gaat, toch niet aan zou kunnen, beter gezegd, als het niet-adaequate móet verwerpen?

Is dit het geval, dan moeten wij zeggen, dat inderdaad ons volk even zo min de geest van het verzet-in-de-verwachting heeft kunnen vatten als die van het verzet-in-de-daad. De illegaliteit heeft — ik zeg het met smart, en desondanks met onverminderde liefde voor ons volk — niet de aansluiting aan ons volk gevonden, waar zij bij haar reserveloosheid-in-de-daad van uitging en waar zij blijkens G.A.C. en G.O.I.W. toch met een zeker enthousiasme op gehoopt had. Niet Londen is verantwoordelijk voor de bundeling en het politiek verantwoordelijk maken der illegaliteit; deze zelf is verantwoordelijk voor haar aanvaarding daarvan. Het was een schoon uitzicht; maar ons volk heeft het niet gewild.

En toch — al moet voor het heden gezegd worden, dat de aan-

spraak op het leiderschap, ook voor later, die in veel en essentiëel verzet tot uiting kwam, vreemd was aan ons volk — toch ligt er een element van juistheid in deze aanspraak. Gaan de golven hoog, raakt het schip in stroomversnellingen, dan heeft er een reductie plaats van de brede massa tot de smalle voorhoede, dan valt de taak van leiding, die tevens representatie is, toe aan hen, die geneigd zijn en bereid zijn zich te exponeren. De illegaliteit wàs inderdaad ons volk, nl. naar de zijde, waar zijn bestaan op het spel stond, en de dubbele vraag, die beslissend is voor de continuïteit dóór de bevrijding heen, is dus deze: bevindt ons volk zich nog steeds in de maalstroom van het grote leven, en zo ja, is het hetzelfde stuurmanschap, dat vóór- en nadien vereist was? De tweede vraag vervalt als de eerste, die omtrent de situatie van ons volk, ontkennend moet beantwoord worden. En zo is het in feite. Wij zijn sinds Mei '45 in rustige wateren geraakt. Dat is het einde der illegaliteit, maar de herinnering aan haar blijft ons bij, omdat wat voor kort geschiedde, zich kan herhalen: wéér kan aan de wortelen van ons volksbestaan gerukt worden en dan zal er wéér een representatie plaats hebben, een samentrekken van de zeggenschap van de brede massa op hen, die zich in de nieuwe situatie reserveloos willen geven. Er is een afwisselende complementariteit tussen democratie en gezagvolle representatie.

Nog een andere les leert ons het jonge verleden. „De" illegaliteit was een mixtum compositum. Slechts een deel ervan gevoelde de roeping tot politieke leiding, ook na de bevrijding. Maar welk deel was dit? Dat deel, dat meende en actief verwachtte, dàt er ergens héén te leiden viel. Of men het nu aanduidde met de vage term vernieuwing, dan wel van omzetting der maatschappij of zelfs van revolutie sprak of dacht, de notie, dat vóóruit een doel, hèt doel lag, dat men wèg wilde van het vroegere, en de komende tijd wilde inhalen en hem zelf vorm wilde geven, deze notie kenmerkte de aspiraties van het politieke deel der illegaliteit.

Het andere deel, voorop het machtsapparaat ter bevrijding en het ordeapparaat daarna, „deed niet" aan politiek. Evenwel: antipolitiek is ook politiek, nl. politiek van het behoud, van het tevreden zijn met wat was. Vandaar de botsing tussen onrust en rust, tussen vooruit en behoud. Deze strijd werd bij ons door de „a-politieken" gewonnen. Ons volk was moe; maar vooral:

Europa deed alsof het rustig was. Wat wil men een volk suggereren, dat het zijn om-standig-heden vooruit moet zijn?!
De aanspraak op het leiderschap in politieke zaken uit de illegaliteit was daarom wel juist. Maar zij was gebonden aan voorwaarden; en deze werden bij ons niet vervuld. Wellicht vertoonde Frankrijk een ander beeld: Bidault is een man uit de illegaliteit, de M.R.P. een vrucht van het verzet. Frankrijk kende dan ook nog diepere afgronden dan wij door zijn Vichy-collaboratie. De tijd voor De Gaulle komt pas weer, als Frankrijk tot rust komt en niet meer vooruit wil.
Zover intussen zijn wij hier nu reeds. Toch wil ik over politiek perspectief schrijven. Daarom moest ik beginnen met de bezettingstijd. Daaruit viel lering te trekken. Perspectief betekent niet voorspellen, en ik stel mij hier dus niet ten doel een zékere, of zelfs maar waarschijnlijke ontwikkeling te beschrijven. Ik wil mij afvragen, wat er voor mogelijkheden liggen, welke alternatieven, welke gevaren; maar steeds vanuit de gedachte der activiteit. Zag ik de huidige politieke malaise als duurzaam, dan was dit artikel ongeschreven gebleven. Ik kan deze vooronderstelling echter niemand aanpraten. Alleen heb ik de waarschijnlijkheid vóór mij: twee wereldoorlogen en de atoombom binnen één generatie doen wel iets verwachten. Maar wat? En wat voor Nederland?

Waarin verschilt 1918 van 1945? Toen: tegen het einde van de oorlog een voorvoelen van veranderingen, het aangroeien tot bijna een „revolutionnaire situatie": de November-dagen; en daarna het geleidelijk terugebben van de rode en de rose vloed; de sociale ontwikkeling ging wel vooruit, maar de omzetting tot reële maatschappelijke veranderingen bleef uit. Nu: een poging om via de leuze van herstel en vernieuwing terstond vruchten te plukken, gestraft na een jaar met de terugval in de vooroorlogse verhoudingen. Naar het uiterlijk is het resultaat in beide gevallen gelijk; nl. negatief; innerlijk echter is er groot verschil.
1918 was spontaner, 1945 meer voorbereid; 1918 was irrationeler, 1945 meer uitgedacht en beredeneerd. Bij 1918 vervult ons een zekere spijtigheid: inderdaad, Troelstra vergiste zich, maar wat jammer; had hij maar gelijk gehad. In 1945 was een vergissing onmogelijk, de beste koppen hadden er aan gewerkt.

Waar een rode regering daarna onwaarschijnlijk is, blijven open een rechtse en een min of meer nationale regering. Perspectivisch interessant is alleen een situatie, waarin de P. v. d. A. in de oppositie is, omdat alleen van deze situatie uit nieuwe ontwikkelingen te wachten zijn.

De personalistische socialisten zullen dan met de geradicaliseerde samen opponeren. Dit is de à haut prix te vermijden situatie voor hen, die accentuering van het verschil tot vijandschap wensen. Het is echter de voorwaarde voor sanering voor hen, die het communisme ook in Nederland als een blijvend verschijnsel zien.

Het anti-communisme bij de P. v. d. A. heeft drie wortels. De eerste, de machtigste, is de vooroorlogse strijd met de „rücksichtlose" doctrinaire revolutionnairen van de C.P.H. Hier werd een strijd op leven en dood gevoerd; men vergeet die niet gauw. Maar men ziet daarbij over het hoofd, dat, nu 11 % der kiezers communistisch stemden, het door hen beleden communisme een andere beoordeling vraagt dan het vroegere. Of heeft men zo weinig vertrouwen in de geestelijke gezondheid van het Nederlandse volk, dat men 11 % ervan in staat acht destructief te stemmen? Men heeft zich, binnen de P. v. d. A., hoe pijnlijk dit ook is, eenvoudig te realiseren, dat men het geradicaliseerde deel van het proletariaat verloren heeft. Een generatie geleden stemde dit nog S.D.A.P., de P. v. d. A. is dit kwijt geraakt.

De eerste vraag is nu, of deze situatie blijvend is. Er zijn bewegingen, die dwingende sociologische automatiek vertonen. Daartoe reken ik het opschuiven naar rechts bij een aantal reformistische socialisten: de zorgvuldigheden der directe verantwoordelijkheid verlangzamen het omzettingstempo, waarin men denken kan. Dit beduidt echter niet, dat de oude, nu als revolutionnair erkende, daden- en gedachten-gangen fout zijn geweest. Het reformerende, de maatschappij min of meer aanvaardende, inzicht beduidt immers niet een ontkenning van de spanningen, die in een gistende maatschappij als de onze aanwezig zijn. En het is dan vaak een kwestie van toeval, wanneer en hoe de omzettingen van de publieke opinie, i.c. het loslaten der reformistische leiders, plaats vinden. Bij ons, in Europa, bewerkte dit de wereldoorlog. Het Russische volk bleek sterker dan men gedacht had en de Angelsaksen bleken meer aan hun machtspositie in de wereld gebonden (München),

dan gehoopt was. De radicale Russische oplossingen worden sindsdien ook door velen elders gewenst; het systeem van sociale veroveringen peu à peu sprak velen niet meer toe. Ook de ons uit Amerika aangeboden welvaart zal dit radicalisme niet meer tegenhouden, hoezeer dit er ook de onverholen bedoeling van is. Ik houd dus rekening met een blijvend communistisch deel ook van ons volk.

Dan volgt de tweede vraag: wat moet onder die omstandigheden de verhouding der beide socialismen in Europa en in Nederland worden? Hierbij zullen ook zij, die geen S.D.A.P.-er waren, mee beslissen. De tweede en derde wortel van het huidige anti-communisme zijn namelijk de communisten-afkeer van de burgerlijke en die van de R.K. en Protestantse kringen, die tot de P. v. d. A. zijn gekomen. Bij de geringe achterban die de leiders uit deze kerkelijke groepen hebben meegebracht, zal hun eigen, hun typische invloed binnen afzienbare tijd verminderen; tevens zullen zij minder door oude sentimenten worden bepaald. En onder de toegetreden burgerlijken zijn er zeker een groot aantal, die uit hun oude isolement verlost, niet in een nieuw terecht willen komen, dat niet zakelijk, nl. sociaal-politiek verantwoord is. Ik verwacht van de nieuwe groepen dus een opener zien van nieuwe taken. En de vraag blijft dringen: wat wordt straks de verhouding tussen de rode personalisten en de rode radicalen?

Men spreekt van de Westerse beschaving, van de Westerse visie op de mens en zijn vrijheid. Ik acht dit juist; de sociaal-democratie is de erfgenaam van een stuk liberalisme en zij drage dit stuk in grote verantwoordelijkheid verder. Het is het waardevolle, dat bij de Grieken begonnen is en dat de Nieuwe Tijd geestelijk en cultureel kenmerkt. Het is de sfeer van de persoonlijkheid, die ons, ook mij, tot de grenzen der politiek waardevol blijft. Daarom is er ruimte voor een eigen democratisch socialisme. Zijn taak is de strijd voor de *vrij*making van den arbeidenden mens.

Maar men kan deze strijd niet combineren met de strijd tegen hen, die deze zelfde vrijmaking anders zien, anders willen en anders waarderen. Voor een eenheidspartij is in Nederland ook m.i. geen aanleiding. In Duitsland liggen deze zaken veel moeilijker; de sociaal-democraten, die de eenheidspartij aanhangen, menen blijkbaar, bij de barre nood van het Duitse volk, de verschillen te moeten overbruggen;

ook de R.K. en de Protestantse kerk gaan daar bij deze nood verder dan zij anders zouden kunnen doen. Maar voor ons is hier geen vraag. Sociaal-democraten hebben een eigen ideaal. Nederland ligt inderdaad en duidelijk in West-Europa. De kracht van hun overtuiging versterke hun rijen, niet echter de onvruchtbare strijd naar links. De vijand staat rechts.

Wat zal de invloed zijn van een rechtse of „nationale" regering op de R.K. kiezers? Ik sta niet alleen in de overtuiging, dat dit een krachtproef, en een te zware, zal betekenen voor de K.V.P. Wie wint, en wie verliest daarbij?
Ons volk kan niet vergeten, dat zijn vrijheidsstrijd tegelijk een godsdienststrijd was. De theologie zit het in het bloed. Het was niet toevallig, dat in de vorige eeuw rechts en links langs godsdienstig bepaalde lijnen verliep. De doorbraakpogingen wilden deze lijn doen breken. Er is een begin mee gemaakt, ook onder de R.K., maar nog o, zo klein! Daarbij vergeleken biedt een splitsing in de K.V.P. oneindig meer vreugdevolle perspectieven. Allereerst behoeft dan geen aandacht meer geschonken worden aan de argumenten, als zoude wat buiten de K.V.P. staat, als niet 100 % R.K. moeten gelden, een steeds politiek onvruchtbare, immers op zijpaden gevoerde discussie. Daarnaast kan vruchtbaar samengewerkt worden met die R.K. groepering, die een vooruitstrevende, zelfs radicale sociale politiek voorstaan; en waarom zou zij zich eventueel ook niet socialistisch kunnen noemen? Wat de M.R.P. in Frankrijk wil, moet hier ook mogelijk zijn. Tenslotte zou een echte verandering (niet dus die van R.K.S.P. in K.V.P.) allerlei nieuwe impulsen losmaken in en buiten de R.K. kringen, die aan het politiek aspect ten goede zouden komen. Men zie toch niet over het hoofd, dat vroeger de Staatspartij de crux was in de rechtse politiek, zoals de Volkspartij het nu is in de Roomsrode; heroriëntering ware hier alzijdig winst.
Dit is een andere lijn, dan de P. v. d. A. nu volgt. Zij wordt pas mogelijk na de verbreking van de huidige regeringscombinatie. Maar zij biedt perspectieven. Deze combinatie immers is een poging om aan Nederland een betere regering (een progressieve) te geven dan het verdient (een ouderwets rechtse). M.i. een slechte paedagogiek.

De impuls tot binnenlandse heroriëntering zou ook van buiten kunnen komen. Men moet daar noch op rekenen, noch op hopen. Van buiten opgedrongen zaken laten als regel nog jaren, soms generaties lang psychologische weerstanden in een volk bestaan, waardoor een harmonische ontwikkeling geremd wordt. Maar wel moet een dergelijke toekomstmogelijkheid ons de ogen doen openen, of open houden voor het grotere raam, voor het wereldaspect, waarin ook onze kleine landspolitiek zich afspeelt. Ik duid dit aspect slechts aan door de namen Amerika en Rusland te noemen met Engeland als bufferland. Waar staat Nederland bij een onderstelde botsing der ideologieën?

Dat ik van Amerika in dezen niets, dat positief mag heten, verwacht, mag ik misschien zonder nadere motivering poneren. Maar van Engeland? Het land van hèt momentele Westerse socialisme? Zal de bijdrage van Engeland aan de oplossing van de wereldvragen er een zijn van een eigen stempel? En dan van een, dat wij als aan ons verwant kunnen voelen? Mijn antwoord is positief, maar op een bijzondere manier.

Gaan wij na, waar Amerika en Rusland op de wereld botsen, dan is de keuze niet moeilijk. Of wij nu naar China kijken, waar het rode China ernst maakt met het anti-feodalisme en het andere China niet of maar zeer ten dele, of naar Perzië, waar naast de oliestrijd een strijd om autonomie tegen corruptie gevoerd wordt, dan wel naar Griekenland, waar het semi-fascisme door de anti-Russische machten gesteund wordt, overal moeten wij erkennen, dat de oplossing van „rechts" geen of een verkeerde oplossing is. En ik behoef Spanje maar te noemen om de bitterste herinneringen aan München op te doen komen; weer immers aanvaarden en steunen hier de Angelsaksen uit anti-communisme een fascistisch regiem.

En was het nu Amerika maar alleen! Maar helaas, Engeland is blijkbaar niet in staat bij deze wereldbotsingen een aanvaardbare politiek te creëren. In zekere zin vormt ook de Palestina-politiek een toetsteen. Crossman, lid van de Palestina-commissie, schrijft (Statesman and Nation 18. 5. '46): „One of our main troubles in the Middle East is the natural British inclination to fall in love with all that is decadent in Arab civilisation" en „The way to prevent the Arab world from swinging over to Russia is not to pay danegeld in Palestine, but to convince the Arabs, throughout

the Middle East, that they have something to gain in terms of social welfare and economic freedom from friendship and collaboration with Great Britain". Waarom is Engeland niet intensiever, waarom maakt het geen gebruik van de unieke conjunctuur: mèn wil Russisch noch Amerikaans worden, de grote macht werkt immers veelal afstotend; Engeland heeft een kans als wellicht nimmer te voren. Maar het gebruikt die niet. Het is bezig ook in Duitsland het spel te verliezen. Zijn de Engelsen alleen maar moe? Of zijn er niet genoeg Labourmensen voor de diplomatieke dienst opgeleid?

De oorzaak ligt hier dieper. Tussen de ideologieën van Amerika en Rusland bestáát geen mogelijkheid van compromis; en de Engelsen moeten kiezen; en wij en die luttele andere Westers zich noemende landen, mèt hen. Daar ligt de grote taak voor „het Westen": te kiezen! En dan voluit te kiezen voor het socialisme, ook al heeft het enige land, dat hiertoe kwam, het gerealiseerd op een wijze, en langs een weg, die de onze niet mogen zijn.

Hier herhalen zich eigenlijk op wereldschaal de meeste problemen, die wij hierboven voor ons land schetsten. En zij worden er ons nog duidelijker door. Vooral wordt ons duidelijk, waarom en waarin Engeland en het Engelse socialisme een taak, een enorme, de grootste taak krijgen, groter dan die van Rusland was. Rusland kende het Westen nauwelijks en het realiseerde zijn eigen socialisme. Het Westen heeft in dit socialisme de waarde der persoonlijkheid te laten gelden. Maar dat is niet een ander socialisme dan het Russische! Komt het communisme in het Westen, dan blijft het communisme, maar het wordt een Westers communisme met juist zoveel personalisme, als onze Westerse beschaving opbrengen kan. Men vergelijkt het communisme wel met het nationaal-socialisme. Ten onrechte. Dit laatste verachtte de mens; het eerste wil hem dienen. Het laatste ontkende alle waarden, omdat het nihilistisch was en alleen heerszucht overhield, nadat alle leven was doodgemaakt; het communisme zal altijd appellabel zijn aan zijn eigen doelstelling. Welnu, ik wanhoop niet aan het Westen; het heeft zelfs binnen een Europees communisme een enorme, een in verantwoordelijkheid onovertroffen roeping. Ook en met name Engeland daarin. Ook wij, mits wij ons personalistisch socialisme niet willen zien als een organisatie-principe, dat concurreeren kan met het

communistische socialisme, maar als een critisch principe, dat een stuk cultuur uitdraagt, dat de wereld alleen ten koste van grote verarming zal kunnen missen.

Deze karakterverandering heeft echter uiterst belangrijke gevolgen. Men realisere zich, dat de Griekse cultuur op de slavenarbeid en de 19de eeuwse op die van het proletariaat gegroeid is. Wat wij als socialisten zeggen, is nu juist, dat de hoogte van dergelijke beschavingen te duur gekocht is. Maar dat betekent een vermindering van onze distinctie tegenover de zwoegers. Dat relativeert de waarde van het personalisme. Een cultuur-pyramide zal wel steeds de beschavingsvorm van elk volk zijn; maar wij willen die uitsluiting van de onderlaag in élk geval niét.

Voor de brede massa is de vrijheid steeds anders dan voor de enkelingen. De massa vraagt de vrijheid tot gemeenschap. Wie van de gemeenschap uitgesloten wordt, is niet vrij; en wiens uitsluiting gebaseerd is op enige regel of statuut, die zoekt zijn vrijheid door te vragen om afschaffing daarvan, zodat hij voor de anderen weer enkel en alleen zichzelf kan zijn, zonder bijgevoegd stigma. Dat is het Oost-Europese vrijheidsideaal. Het correspondeert met een collectief levensgevoel, dat niet alleen aan Rusland, maar ook aan China, India, Indonesië, ja, eigenlijk aan alle volken behalve die van het Westen eigen is. Daartegenover is onze Westerse vrijheidsdrang voor een groot deel distinctiedrang, afzonderingsbehoefte, persoonlijkheidscultuur. Zij is de schone vrucht van eeuwen en eeuwen geschiedenis. Maar misschien zijn wij op een punt in de geschiedenis, dat wij moeten weigeren, óók in het Westen, de persoonlijkheid te aanvaarden, die ten koste van de gemeenschap gaat. Of zuiverder gezegd: wij moeten leren, ook in de eeuw, waarin de aarde omspannen is, en alle mensen onze buurtgenoten werden, de vrijheid mèt den ander te vinden. Wat dit inhoudt en hoe schoon dit voor ons, cultuurdragers, kan zijn, weten *wij nu*. Hoeveel geslachten na ons zullen de volkeren als geheel, zal de mensheid dit weten?

DE PIEREN

door

D. JORRITSMA

Zij zijn vooruitgeschoven posten
in Uw strijd, Holland, tegen zee;
de onverwoestbre, onafgeloste
vechters voor Uw lage stee.

De pantsers der basalten ruggen
breken elke dreigende stoot
naar Uw hart, o land van bruggen,
polders, mist, en avondrood.

Uit d'eigen klei die Uw rivieren
in vochtige omarming sluit
het taaie rijshout — bundels spieren —,
en 't puin onder de donkre huid.

En even taai zijn, die bij tijën
tot aan de heup in het water staan
om de perkoenen in te heiën
die 't zuigend tij moeten weerstaan.

Diep liggen ze in het zand gezogen,
bij eb de blauwe ruggen bloot,
dromende dieren, zonder ogen,
bereid om elke rollerstoot

in schuim en druipend vocht te breken;
geen voet die ooit hun stenen treedt:
de wieren zijn het enig teken
van leven in spelonk en spleet.

Toch is het of ze ademhalen
langzaam met der getijden trek,
of met het rijzen en het dalen
een zwijgend leven zich voltrekt.

Zo liggen ze, langs strand en dijken
naar Noord en Westen uitgespreid,
en weten van geen wende' of wijken:
voorposten Holland, in Uw strijd!

LAATSTE ONDERHOUD

door

R. Blijstra

„Regeren in dit land is spelen met heel grote knikkers". Deze woorden van den toenmaligen Minister van Buitenlandse Zaken, Sigurdo L. Einarson, dringen steeds weer mijn bewustzijn binnen als ik aan de voor velen zo opwindende Octoberdagen denk, waarin de opstand tegen de regering van President Antonio Monteiro plaats vond.

Het is me een behoefte hiervan een verslag op schrift te stellen, niet alleen omdat ik de gebeurtenissen van nabij heb meegemaakt, maar ook omdat het menigen buitenstaander verwonderd zal hebben, hoe het leek alsof de trouw tenslotte gestraft en het verraad beloond werd, een gang van zaken, die nu wel niet zeldzaam is onder omstandigheden, waarbij de mens een beslissende factor vormt, maar die in dit geval schier onverklaarbaar was. Zonder mij objectief toeschouwer te durven noemen, daarvoor was ik als secretaris van den President te zeer bij de gebeurtenissen betrokken, acht ik mij toch in staat zakelijk en zonder vooroordeel de feiten weer te geven: daar ik tijdens de opstand steeds in de nabijheid van den President vertoefd heb en de gevangenschap van hem en en zijn ministers heb gedeeld, meen ik, dat geen ander in staat zal zijn een juistere voorstelling van de gebeurtenissen te geven dan ik.

Ten einde echter niet de indruk te wekken, dat het in mijn bedoeling lag als historicus een wetenschappelijke studie te schrijven, die de pretentie heeft de waarheid als op een photografische plaat vast te leggen, indien dit al mogelijk zou zijn, heb ik de handelende personen veelal sprekend doen optreden, zelfs als ik me niet woordelijk kan herinneren, wat zij op dat oogenblik gezegd hebben. Ook nam ik, zij het slechts zelden, de vrijheid gedachten als de hunne weer te geven, welke zij tegenover mij, noch tegenover mij bekende lieden hebben uitgesproken, doch die naar hun handelingen en daden te oordelen volgens mij in hun karakter lagen, in de hoop, dat de lezer uit mijn persoonlijke beschouwingen zijn conclusies trekkend, zich een juist beeld van mij en mijn zienswijze vormend,

de beschreven figuren aan de hand van dit geschrift uit eigen intuïtie zal kunnen benaderen.

Ons land, Parivia, op het Zuidelijk halfrond gelegen, is kleiner dan de omliggende staten, doch weer niet zo klein, dat deze een doorslaggevende invloed zouden kunnen uitoefenen op de binnenlandse politiek. Als één ervan trouwens een bepaalde partij steunde dan zouden de anderen ongetwijfeld de tegengestelde zijde kiezen, zodat het evenwicht binnen korte tijd weer hersteld zou zijn. Deze omliggende landen zijn bovendien in hun eigen beleid niet geheel en al onafhankelijk: Amerikaanse en Europese kapitalisten hebben grote belangen bij de ontginning der bodemschatten en de exploitatie der uitgestrekte plantages. Een rustig bewind, een regering, die hen in staat stelt behoorlijke winsten te maken, is hun het meest welkom en uit dien hoofde voelen zij er weinig voor dat deze landen een zelfstandige binnenlandse of buitenlandse politiek voeren, tenzij hierin een kans tot uitbreiding hunner ondernemingen zou liggen.
Parivia echter, interesseert hun niet. Ons land heeft geen gemakkelijk te exploiteren bodemschatten en alleen aan de kust is het vruchtbaar. Deze kust, de Riviera van het Zuiden genaamd, trok in de zestiende en zeventiende eeuw de Portugezen en Spanjaarden, die hier een klimaat vonden, overeenstemmend met dat van hun eigen land. Het gevolg was, dat de oorspronkelijke bevolking vrijwel geheel uit het kustland verdreven werd en zich hier een kolonie van blanken vestigde, welke stand wist te houden tegen de Hollanders en Engelsen. Dezen koesterden overigens slechts matige belangstelling voor dit gebied, dat geheel buiten hun route lag en geen specerijen of andere begeerlijke zaken opleverde. Na een rustige achttiende eeuw, waarin Parivia zich geleidelijk los maakte van het moederland, ging in de negentiende eeuw van onze kolonie de beweging uit, tengevolge waarvan alle omliggende nederzettingen zich onafhankelijk verklaarden, zodat wij nu nog steeds doorgaan voor het klassieke land der Vrijheid op het zuidelijk Halfrond en ons misschien daarom het recht toekennen, een recht, dat door niemand bestreden wordt gezien de onverschilligheid voor onze binnenlandse politiek, op gezette tijden een omwenteling tot stand te brengen.

Deze „ongedurigheid" is niet onverklaarbaar; er zijn geen bepaalde klassen, die onze samenleving op beslissende wijze kunnen beheersen. Aan de kust bestaat geen grootgrondbezit, aangezien de afstammelingen der oude families talrijk waren en het land dus in de loop der tijden in tamelijk kleine stukken is verdeeld, terwijl het minder vruchtbare achterland, waar de latere kolonisten zich vestigden, niet voldoende oplevert om grootkapitaal in de Europese zin van het woord te doen ontstaan. Iedere blanke heeft bij ons een behoorlijk bestaan, een vroeg ingevoerd contingenteringssysteem van landverhuizers heeft de vorming van een blank proletariaat belet en zo zijn wij allen gelijk, hebben gelijke rechten en erkennen ongaarne de autoriteit van onze vrienden, kennissen of vijanden, die nu toevallig aan de regering zijn.

Ons klimaat leent zich tot politieke gesprekken: een koude stroom uit het Zuiden langs onze Oostkust trekt de regen tot zich en zo is onze zomer warm, doch droog met koele nachten, terwijl de winter niet koud en vochtig is. Wij leven buiten: op de terrassen van onze huizen, die in Valbuto te midden van weelderige tuinen gelegen, alle op zee uitkijken, langs een groen, zacht glooiend land van sinaasappels en citroenen, van abrikozen, appels en druiven, dat hier en daar een phantastische afsluiting vindt in de grillige grijze en rode rotsformaties van onze kust, afgewisseld met vlak strand en de ontroerend kleine wolkenkrabbers van de haven der hoofdstad, die de ongewone naam Portermola draagt. De kolonisten uit het binnenland hebben hier eveneens een villa, die ze 's winters bewonen als het hun te koud wordt in de licht gebouwde landhuizen op de snel afkoelende brede en eentonige vlakten, waar ze hun kudden laten grazen. De scherpe wind van de hoge bergen aan onze Westgrens drijft hen naar de kust en ook zij zitten op hun terrassen en bespreken de vraagstukken, die ons allen ter harte gaan, de politieke. En zo geeft elke winter een gerede kans op revolutie, die dan ook prompt in de lente op het einde van September, begin October uitbreekt. Mijn theorie moge juist zijn of niet; het is een feit, dat vijf van de elf omwentelingen in de afgelopen vijfenzeventig jaar plaats hebben gevonden in de Octoberdagen en twee in Augustus tijdens een bijzonder zachte winter. De „kolonisten", de stedelingen noemen de blanken uit het binnenland nog altijd „kolonisten" of als ze kwaad zijn „landverhuizers",

om hiermee aan te duiden, dat ze later gekomen zijn en hier eigenlijk niet thuis horen, de „kolonisten" schijnen dus dikwijls een belangrijke rol te spelen bij de periodiek terugkerende revoluties.

De laatste regeringen hebben, alle wisseling ten spijt, en of ze nu door de „kolonisten" dan wel door de stedelingen gesteund werden, die overigens lang niet altijd als gesloten groepen tegenover elkaar stonden, dit met elkaar gemeen gehad: dat ze democratisch begonnen en na verloop van korter of langere tijd tot een autoritair bestuur overgingen. Het is mogelijk, dat het gebrek aan eerbied voor het staatshoofd en de ministers, deze laatsten dwong zich de nodige macht te verschaffen door scherper op te treden dan aanvankelijk in hun bedoeling lag, hoe dit ook zij, nauwelijks was de „vrijheid gered" en hadden de nieuwe heren hun zetels ingenomen of zij trachtten zich zo snel mogelijk van het Parlement te ontdoen en namen straffe maatregelen om de uitvoering van hun besluiten door te zetten. En merkwaardigerwijze werden de democratische periodes steeds korter: had de vorige regering er nog drie jaar over gedaan om een dictatuur te vestigen, President Monteiro was nog geen jaar aan het bewind of hij had het Parlement naar huis gezonden en bestuurde, gesteund door een vijf- of zestal medestanders en vrienden, het land zonder de oude partijen te erkennen. Zijn medewerkers had hij intuïtief of uit berekening echter goed gekozen: de minister van Buitenlandse Zaken, Sigurdo L. Einarson, behoorde tot een rijke familie van „kolonisten", evenals Roberto Jouvenaz, die minister van Handel en Verkeer was in zijn kabinet. Daarentegen waren Dr. Solcer, minister van Binnenlandse Zaken, en Generaal Guibal „stedelingen". Deze vijf mensen vormden de eigenlijke regering. Zij waren allen vrijwel even oud, ongeveer veertig jaar, studiegenoten, uit dezelfde kringen, Europees georiënteerd, en wat het voornaamste was: reeds lange tijd met elkaar bevriend. Jaren lang hadden zij, in naam of wellicht ook in werkelijkheid de democratische regeringsvorm voorgestaan tot vier jaren geleden Monteiro juist voor de instelling van een nogal slappe dictatuur van zijn voorganger, Fiorani, een partij van Nationale Concentratie had opgericht, die snel tot bloei kwam, prompt werd verboden en na drie jaar ondergronds werk in staat was in een korte revolutie van drie dagen, waarbij Guibal een

dubieuze, doch belangrijke rol gespeeld had, doordat hij op het laatste ogenblik met zijn aanhang van officieren overliep, het bewind over te nemen. De „Nationale Concentratie" van Monteiro bestond voor het oog van den buitenstaander slechts in de benoeming van zijn beste vrienden tot minister en de uitschakeling van de oude politici, die reeds enige omwentelingen hadden overleefd en baarde dus in het buitenland weinig opzien. Veertien dagen nadat hij zich tot president had laten uitroepen werd ik, enigszins als beloning voor mijn diensten als leider van de kring Valbuto III, zijn secretaris. Ook dit was niets bijzonders.

Ik geloof niet, dat president Monteiro een vast programma had, toen hij zijn partij van Nationale Concentratie oprichtte en ook nadat hij de regering in handen had genomen, berustten, naar ik meen, veel van zijn maatregelen op improvisatie, zij het dan ook, dat hij het land door en door kende en veel studie gemaakt had van de gewone, deze tijd zo teisterende economische en sociale vraagstukken. Aanvankelijk scheen het alsof hij het voorbeeld van de Europese dictatoren van de jaren na de eerste wereldoorlog zou willen volgen, die op arbeiders zowel als kapitalisten steunend door beiden een kruistocht tegen elkaar in de vermomming van plutocraten en communisten te beloven, eigenlijk door een tot nu toe ongekend sterk, op militaire wijze georganiseerd partijverbond een aristocratie van ambtenaren trachtte te vormen, welke hem blindelings toegedaan, het begrip „staat in de staat" of eerder nog „staat terwille van de staat" tot de uiterste consequentie moest verwezenlijken. Jeugdorganisaties, partijuniformen, landdagen, parades, onverdraagzaamheid jegens andere partijen, welke zich tijdens de regering van Fiorani in bloedige kloppartijen en veemmoorden uitten, een zekere terreur in plaatsen, waar de partij zich in de meerderheid wist, de fascinerende redevoeringen der goed geschoolde propagandisten en vooral de sfeer van het gedisciplineerd avontuur brachten velen uit angst, ontevredenheid, berekening of nieuwsgierigheid onder onze gelederen. En het gevoel meer dan politieke medestanders te zijn, meer zelfs dan geloofsgenoten of bloedverwanten, het gevoel een soort broederschap te vormen, bloedsbroeders, kameraden, trouw tot in de dood, gaf ons kracht, de geheime groet (met snel gebaar de uitgestrekte onderarm en

hand dwars voor de borst ter hoogte van het hart), de uniformen, de bijeenkomsten in kringhuizen, die soms door de politie verstoord werden, als deze het durfde, dit alles prikkelde onze phantasie, de discipline, de gezamenlijke oefeningen bevredigden onze zin voor orde, het leidersprincipe gaf ons rust en ontlastte ons van de verantwoordelijkheid des levens, het besef samen een geheel te vormen troostte de godlozen in hun angstwekkende eenzaamheid.
Intussen waren velen van ons tevens eerlijk er van overtuigd, dat het zo niet langer ging. Terwijl de omliggende landen, zij het ook met behulp van vreemd kapitaal tot bloei kwamen, bleef ons land, de oudste nederzetting van blanken op dit continent, achter. Zeker, in de havenstad Portermola stonden bij aankomst in de haven een aantal indrukwekkende wolkenkrabbers, onze hoofdstad Valbuto was hoogst modern van aspect, terwijl er toch nog prachtige oude landhuizen in „koloniale stijl" bewaard gebleven waren, de gehele kuststrook maakte een verzorgde indruk, maar in het binnenland waren de wegen schaars, veel te veel land lag nog braak, gerst en tarwe, die in Zuid-Australië, ongeveer op onze breedte gelegen, welig tierden, werden zo goed als niet verbouwd, zodat we graan moesten invoeren, onze zuidvruchten waren van goede kwaliteit, maar werden niet veredeld, het land werd onvoldoende bevloeid en in onze bergen aan de Westgrens was in jaren geen onderzoek gedaan of de weinige ertsen, die er in voorkwamen nu met moderne middelen niet lonend ontgonnen konden worden. Onze regeringswisselingen waren op het gehele continent en zelfs in Europa spreekwoordelijk geworden: Parivia, het land van de duizend ministers; hij liep zo snel weg als een president van Parivia, dit waren enkele van de goedmoedig spottende uitlatingen van onze naburen en het jonge geslacht had er langzamerhand genoeg van, dat Parivia in den vreemde als een vrolijk operetteland vol generaals en andere hoogwaardigheidsbeklederswerd voorgesteld.
Antonio Monteiro was een ernstig man, een goed spreker, een bekwaam financier, hetgeen zijn reorganisatie van de Zuid-Atlantische bank had bewezen, en hij wist na enige jaren enkele vooraanstaande figuren voor zijn beweging te winnen, die niet weinig bijdroegen tot het slagen van de opstand, waarbij Fiorani werd afgezet. Robert Jouvenez, Sigurdo L. Einarson en Dr. Solcer waren

echter zijn persoonlijke vrienden, die zich van het begin af bij de Partij van Nationale Concentratie hadden aangesloten en de vooraanstaande figuren, de reder Keislair, de industrieel Cunaeus, de groothandelaar in zuidvruchten Pezarro en enige ex-ministers uit vorige regeringen hadden nadat van hun diensten gebruik gemaakt was, generlei invloed in de regering gekregen, hoewel zij misschien op een of andere wijze beloond werden, daar tussen hen en de nieuwe regenten kennelijk vriendschappelijke betrekkingen werden onderhouden. Althans in het begin, toen de eerste maatregelen met gejuich door de gehele bevolking werden begroet. De nieuwe autowegen, die onder leiding van minister Jouvenaz in snel tempo werden aangelegd, de spoorwegen, kanalen, de electrische trein van Valbuto naar Portermola, de plannen voor enorme stuwdammen, waardoor het waterarme, doch op zichzelf vruchtbare Zuid-Oostelijk deel van het land van electriciteit en water zou worden voorzien, de ontginning van de steppen in het Noord-Oosten, werden vol geestdrift in de kranten besproken en hoewel deze onder censuur stonden, las toch iedereen gaarne hoe Parivia bezig was zichzelf wakker te schudden. Terwijl het „ontwakingsproces" echter in volle gang was voerde de President een aantal maatregelen in, die enige opschudding teweeg brachten onder de blanke bevolking, daar zij kennelijk ten doel hadden de inboorlingen te emanciperen.

Merkwaardigerwijze was dit een punt, waarover het programma van de partij der Nationale Concentratie steeds gezwegen had, maar dit was niemand opgevallen, omdat het in tamelijk vage bewoordingen was gesteld. Maar ineens werd een hele serie besluiten uitgevaardigd, waar vroeger volkomen theoretisch binnenskamers en onder blanken wel eens over gedebatteerd was, doch die nooit tot een begin van uitvoering waren gekomen. Indeling van blanken en inboorlingen bij gemengde regimenten, alle ambten voor inboorlingen toegankelijk, geen afzonderlijke lagere en middelbare scholen, leerplicht tot zestien jaar (dit trof vooral de „kolonisten", die grote families van inboorlingen op hun landgoederen lieten werken), verkaveling van enige grote stukken staatsdomein ter ontginning door inboorlingen, die zich zelfstandig wilden vestigen, geen aparte spreekuren van artsen voor inboorlingen en blanken, geen blokkering van dure recepten

voor ziekenfondsleden (dit waren bijna uitsluitend inboorlingen), van staatswege gebouwde arbeiderswoningen in de steden en toezicht op arbeiderswoningen van de landgoederen.
Het hield niet op en de kranten juichten, maar de journalisten konden blijkbaar de ware „ontwakingstoon" niet meer vinden en onder elkaar begon men te mompelen, dat Monteiro een renegaat en een communist was.
Tegenover zulk een ontevredenheid van het grootste deel der gegoede bevolking stonden we echter geenszins machteloos. Behalve dat we door generaal Guibal op de steun van het leger meenden te kunnen rekenen had onze partij een eigen militaire organisatie, welke onder leiding van dr. Solcer stond en over moderne wapens beschikte. Beide mannen waren geenszins elkaars vrienden, zodat de beide machten, waarop de regering steunde, doch die elk afzonderlijk een gevaar hadden kunnen vormen, elkaar in evenwicht hielden. Bovendien bestond er een zekere naijver tussen de officieren van het „echte" leger en die van de Nationale Militie, ons partijleger, zodat we redelijkerwijze niet voor samenwerking van deze beide groepen behoefden te vrezen.

Die Octoberavond was de werkkamer in het buitenhuis van den President eensklaps vol soldaten. Waarschijnlijk waren ze door de hoge openslaande deuren binnengekomen, die op het brede terras uitkwamen, dat rondom het huis liep, maar veel tijd om hierover te denken kreeg ik niet, want ik werd ruw bij mijn schouders gepakt en snel naar buiten gebracht. Achter me viel een zwaar voorwerp om en ik vernam het breken van glas. Er viel een schot en iemand vloekte. Op hetzelfde ogenblik fouilleerde men mij.
„Hij is ongewapend," hoorde ik zeggen. Ik keerde mij om en herkende den nieuwen commandant van de wacht, die zich die ochtend bij me gemeld had. „Verraad!" riep ik, niet erg luid, want het besef, dat ik hiermee wel wat laat was, drong zich bij me op voor ik het woord uitsprak. Tot mijn verwondering lette niemand op deze alarmkreet, slechts toen ik mijn stem nogmaals verhief, werd ik van achteren met de kolf van een geweer in de rug geduwd en een zware stem zei: „Houd je mond, schreeuwlelijk!"
Het huis was dus omsingeld, de bedienden waren gevlucht of

gevangen genomen, de soldaten van de wacht overgelopen. Ik luisterde ingespannen naar enig troostrijk geluid, maar hoorde slechts het gesuis van de wind door de palmen, de zware stappen der soldaten op het terras en op het grint in de tuin, een op gedempte toon gegeven bevel.

Als een toeschouwer, die vol spanning wacht op het opgaan van het doek voor het tweede bedrijf, stond ik naar de beide openslaande deuren van het studeervertrek te kijken. Daar links van de linkse deur had ik gezeten en aan die kant bevond zich ook de deur, welke naar de gang leidde. Ze waren blijkbaar ook door het huis binnengekomen, anders had ik toch wel tijd gehad te beseffen wat er gebeurde. Ik had een revolver in mijn lade. De gedachte den president te verdedigen was zelfs niet in mij opgekomen. De president had rechts gezeten, maar aan de andere hoek was nog een openslaande deur, in het geheel drie dus en dan de deur naar de gang: een glazen kooi, deze vesting van een man met dictatoriale neigingen.

Het leek nu of er meer orde in de kamer kwam, een aantal soldaten schoven op zij, enkelen, de toneelknechts ongetwijfeld, betraden het terras om plaats te maken voor de spelers en nu zag ik den president, die dus niet doodgeschoten was, zoals ik, zonder het me te willen bekennen, had gevreesd.

Hij was klein tussen al die mannen met militaire petten en kepi's, zijn das zat scheef en in het maanlicht leek zijn gelaat bleek, hij zelf reeds verslagen. Hij hield zijn rechterarm vast met zijn linkerhand alsof hij de eerste niet goed kon gebruiken. Achter hem stonden twee officieren, een kapitein en een overste.

„Waar is Guilonard?" vroeg hij, rondkijkend.

„Hier, Excellentie." Ik deed een stap vooruit.

„Er wordt geen tegenstand meer geboden," beval hij, tamelijk overbodig. „Wij gaan met .... deze heren mee." Hij wees op de officieren achter hem, zich half omdraaiend.

Alsof men op deze mededeling gewacht had, namen de soldaten, die op het terras verspreid stonden mij in hun midden en we liepen naar de voorkant van het huis. In de schaduw van de hoge bomen der oprijlaan stonden drie dichte auto's. Terwijl ik in één der auto's stapte, nadat de president, die nu ineens voor me liep, hierin reeds plaats had genomen, wierp ik nog even een blik op het lage,

witte huis met zijn galerij van pilaren en de dikke ombù, die zijn takken zo beschermend uitspreidde. Het zag er zo vertrouwd, zo vredig uit en toch doods, nu geen der bedienden zich vertoonde. We reden heel langzaam de oprijlaan af tot de grote weg, waar vier overvalwagens enigszins verdekt opgesteld en bewaakt door soldaten op motorfietsen op de manschappen wachtten, die ongeordend met ons mee waren gelopen. Onze auto stopte even en tegenover ons namen de kapitein en een luitenant plaats.

„We gaan zeker naar Valbuto," veronderstelde ik, meer tot den president sprekend dan tot hen.

„Ik kan u daar niet over inlichten," sprak de kapitein kortaf.

„U zult ons wel nergens over in kunnen lichten" veronderstelde ik ironisch. „U bent maar een pion op dit schaakbord." Was het mijn bedoeling hem kwaad te maken? Misschien, misschien niet. Het kon me niet schelen: elk ogenblik kon men hier ergens halt houden, ons een eind van de weg afbrengen en in het kreupelhout neerschieten.

„We worden naar Valbuto gebracht," zei de president. Zijn stem klonk heel kalm. „Het leger is in opstand. Generaal Guibal heeft de staat van beleg afgekondigd. De generaal heeft deze officieren naar ons toegezonden om ons te beschermen. Zo luidt de officiële opdracht tenminste."

„Dat gelooft geen sterveling."

De president haalde zijn schouders op. „Het heeft geen zin daar nader op in te gaan," zei hij. „Nu niet."

„Ze hebben u gewond."

„Een misverstand," haastte de kapitein zich te zeggen. „Zijne Excellentie meende, dat we als vijanden kwamen en greep naar een revolver in de lade van zijn bureau. Eén van de soldaten heeft hem toen op zijn arm geslagen. De arm is niet gebroken, slechts gekneusd." Bij het gedempte licht in de wagen kon ik zijn gezicht slechts onduidelijk onderscheiden, hij had een kort sierlijk snorretje, als een dun aangezette, breed doorgetrokken en dan weer dun uitlopende penseelstreek, de bovenkant van zijn gezicht lag onder de schaduw van de rand van zijn pet. „U kunt roken, als u wilt," zei hij.

„Die soldaat met die stengun over zijn knie naast den chauffeur is er zeker ook om ons te beschermen. Evenals die kerels in over-

valwagens," informeerde ik. „Het leger is in opstand. Behoort u dan niet tot het leger?" Ik stak mijn hand uit naar het portier, doch ontmoette de zijne.

„Wilt u het raam open hebben?" Zonder mijn antwoord af te wachten draaide hij het omlaag. „Vlak achter ons rijdt een overvalwagen," zei hij zakelijk.

„Dat hoor ik wel," zei ik, hoewel het niet waar was, want elk geluid werd overstemd door het geknal van motorfietsen. Maar ik was knorrig en tot tegenspraak geneigd: eerder knorrig dan bang of wanhopig.

„U hoort tot het leger," hernam ik koppig. „U tracht uw eigen president te ontvoeren, het hoofd van den staat." Ik keek over de lichte vlakte, koud licht, maar vriendelijk, een eindeloze vlakte, slechts hier en daar wat lage, stronkige bomen met ijle kronen, in de verte een verlicht huis. „U weet zelf niet, wat u doet."

„Het leger is niet in opstand," zei hij onverstoorbaar. „Zijne Excellentie vergist zich. Het volk heeft de wapens opgenomen. Er is een staking uitgebroken in de haven. De mariniers hebben ingegrepen. Generaal Guibal en Dr. Solcer hebben een proclamatie uitgevaardigd, dat het leger zich achter hen moest scharen."

Ineens ging ik rechtop zitten, het was een beweging alsof ik wilde opstaan, maar de kussens zogen me terug. „U liegt of u bent helemaal verkeerd ingelicht," zei ik. „Dr. Solcer is de provincie in. Die zit in het Westen, in..." Op dat ogenblik kreeg ik een stoot tegen mijn arm en de president kreunde heel kort. „U moest wat langzamer rijden," zei hij. „De wagen schokt en mijn arm doet me pijn. Je moet niet zoveel praten, Guilonard. Dat hindert me."

Hoewel de kapitein hiertoe geen bevel had gegeven, minderden we vaart, want we kwamen aan de heuvels van Valbuto.

„Het kan niet waar zijn," kon ik niet nalaten te zeggen. „Dr. Solcer is tot zoiets niet in staat. En dit hier is niet zo onschuldig als men het voor wil stellen."

„Als men niet gespeend is van elk schaamtegevoel valt het den mens altijd moeilijk het slachtoffer van zijn verraad openhartig te zeggen wat hem te wachten staat. Vooral als men vlak tegenover hem zit." De president sprak de woorden langzaam uit, alsof hij hier tijdens de gehele rit over had nagedacht.

„Wij strijden voor de vrijheid," zei de kapitein.
De straten in de stad waren volkomen verlaten. Op de kruispunten stonden wachtposten en tweemaal werden we blijkbaar aangehouden. Een groepje mannen sprak dan met de inzittenden van de auto voor ons. Als onze wagen optrok keek men nieuwsgierig naar binnen. Halverwege de grote boulevard, die dwars door Valbuto loopt en zijn voortzetting vindt in de grote weg naar de haven Portermola sloegen we rechts af en stopten weldra voor een vestingachtig gebouw, de oude Cadettenschool. Terwijl we uitstapten meende ik in de verte mitrailleurvuur te horen en daar doorheen dreunden de zware slagen van handgranaten.
„Er wordt nog gevochten," constateerde ik hoopvol, hoewel de hoge stenen muur, die het gehele complex van de buitenwereld scheidde, me nu eerst deed beseffen, dat we volkomen machteloos waren. Op het plein voor de school waren mitrailleurs opgesteld. De verlichte klok stond op kwart voor elf. Ik keek even naar de maan die overal scheen, verderop, over het stille land, over andere landen, waar geen revolutie was, waar men elkaar niet opsloot, niet met machinegeweren en handgranaten bestookte terwille van een hersenschim.
Wij werden om het hoofdgebouw heen geleid, langs de lage kazernes met platte daken en kantelen naar een brede loods, vrijwel gelijk van constructie als de kazernes, die het vierkante exercitieterrein achter de school afsloten.
Men bracht ons naar een tamelijk grote zaal, die vroeger als een soort politiekamer gediend moet hebben, want de ramen waren aan de buitenkant van stevige tralies voorzien. Voor ik echter aan de overgang van maanlicht naar de schelle lampen gewend was en het vertrek in mij op kon nemen rezen twee gestalten van de kribben op, die langs de wand waren geplaatst en hoorde ik de zware stem van minister Einarson zeggen: „Zo, jullie dus ook." Achter hem vertoonde zich de korte, krachtige gestalte van Roberto Jouvenaz. Op hetzelfde ogenblik sloeg de deur achter ons dicht.

Op dat ogenblik kreeg ik het denkbeeld alles te gaan opschrijven. Ik had geen idee van hetgeen ons boven het hoofd hing, ook kon ik niet vermoeden in hoeverre mijn lot verbonden zou worden met dat van de drie mannen, waarmee ik opgesloten was. Het ver-

wonderde me weliswaar, dat men mij op dezelfde wijze behandelde, doch heel verbaasd was ik niet eens. Maar terwijl ik samen met Monteiro in de auto zittend me zijn gelijke, zijn lotgenoot althans gevoeld had, verloor ik nu ineens elk contact en was buiten de gemeenschap geplaatst. Zij begonnen onmiddellijk druk met elkaar te praten en ik stond er glimlachend bij, beleefd antwoordend als het woord tot mij gericht werd, zoals dat ook wel voorgekomen was, wanneer Jouvenaz en Einarson den president in zijn buitenverblijf hadden opgezocht. Er was enig verschil: op een bepaald ogenblik had Monteiro me dan te verstaan gegeven, dat hij mijn diensten niet meer nodig had en dan had ik het vertrek verlaten. Dit was nu onmogelijk, doch voor hen was ik afwezig en als zo nu en dan een verstrooide blik op me viel, bemerkte ik, dat hetgeen die blik zag nauwelijks in het bewustzijn doordrong. Zij waren geheel en al met zichzelf en met elkaar bezig en het gevoel van verlatenheid, dat me ondanks hun gezelschap bekroop, de angst over het eigen lot als gevolg van dit besef eenzaam te staan, was grotendeels de aanleiding tot mijn besluit hen gade te slaan en aan te tekenen, hoe zij zich onder deze voor hen zo ongewone en zo plotseling veranderde omstandigheden zouden houden. Ik stelde er belang in te weten of deze mannen, die zo beheerst waren in hun gebaren, zo zeker in hun optreden zich zouden weten te handhaven, ik zou een stuk geschiedenis schrijven, ik wendde me door dit te doen tevens van hen af, nadat zij mij onverschillig hadden buitengesloten. Het opschrijven van mijn belevenissen zou me een troost zijn, het zou mijn vrees afleiden en hen degraderen tot mijn objecten. Dien avond echter kwam ik er nog niet toe, hoewel ik reeds enige minuten nadat ik binnengetreden was het besluit nam. Maar ik nam mij reeds voor beter op te letten dan ik gewoon was en zo keek ik niet als een gevangene maar als een toeschouwer het vertrek rond, waarin we waren opgesloten.

Het was 18 stappen lang en 12 breed (ik weet dit van latere dagen, toen de tijd ons lang viel en we ongeduldig of alleen maar om de tijd te doden de zaal op en neer liepen), links en rechts bevonden zich drie hoge, getraliede vensters, aan de korte kant waren er twee. De muren waren wit gekalkt, in de zware deur bevond zich een luikje. Boven onze hoofden liepen soldaten over het grint op

het dak. Het was een naar gehoor: soms was het een tijdlang stil, maar de wetenschap, dat zo'n kerel meteen weer kon gaan lopen als hij er zin in had hinderde me en hield me deze dagen dikwijls uit de slaap. De zaal was fel verlicht met lampen aan de zolder, die om een of andere geheimzinnige reden ook van traliewerk waren voorzien. Onder elk raam aan de lange kant stond een krib. Rechts naar de deur bevonden zich twee wasbakken, aan de andere kant twee W.C.'s, zo slecht van de zaal geïsoleerd, dat zich elk geluid opdrong. Dit laatste bemerkte ik natuurlijk ook pas naderhand. Midden in de zaal stond een tafel met vijf stoelen, die hier kennelijk niet thuis hoorden, evenmin trouwens als de kribben, die ook al te luxueus voor een politiekamer waren. We konden alle lichten op één na zelf uit en aandoen, er was een noodschakelaar bij de deur aangebracht.

Ik was zo ingespannen bezig dit alles in mij op te nemen, dat ik enige tijd niet op mijn medegevangenen lette en pas weer besefte, dat zij toch eigenlijk het meest mijn aandacht moesten opeisen, toen ik minister Einarson hoorde zeggen: „Wat wil je, Antonio, regeren in dit land is spelen met hele grote knikkers. Nauwelijks denk je op een goed plaatsje te liggen of je wordt door een knikker van je tegenstander weggeschoten. Uit het spel, misschien uit het leven... Je hebt dat, hoop ik, altijd beseft?" Het was wellicht meer de luchtige toon, waarop deze woorden gesproken werden, dan de uitspraak zelve, misschien ook omdat het de eerste waren, die ik in mijn geheugen liet doordringen om ze vast te houden, waardoor ze me steeds weer in gedachten kwamen. Ze bleven al die dagen door mijn hoofd malen zonder dat de betekenis ervan in mijn bewustzijn geanalyseerd werd.

„Het interesseert me om te weten, hoe dit mogelijk was. Zuiver technisch gesproken," vraagt de president zich af. „De Nationale Militie moet hier gefaald hebben."

„Solcer heeft ons verkocht en zit nu waarschijnlijk in het buitenland."

„Dat geloof ik niet."

„Hij heeft de proclamatie mee-ondertekend."

„Dat zegt niets. Het verwondert me, dat Guibal mijn naam er ook niet onder gedrukt heeft. Was niets duurder geweest."

„Een beetje verwarrend voor de mensen."

„Nu ook. Dat is de bedoeling."
Hun stemmen zijn volkomen kalm, alsof ze het over een spelletje schaak hebben. „Het is trouwens niet alleen een kwestie van verraad," meent minister Einarson. „We zijn bedrogen door onze eigen propaganda. We waren nog niet zo legitiem a's we zelf dachten. Het sprak in de ogen van het volk nog niet vanzelf, dat we regeerden. Na een revolutie mag men niet meteen netjes worden. In onze concentratiekampen zitten familieleden van de opstandelingen."
„Dan had ik dus de Nationale Militie ten koste van het leger moeten uitbreiden volgens jou. En Solcer dan" vroeg Monteiro.
„Dit is een staatsgreep, geen revolutie. Guibal of Guibal en Solcer zitten er achter. Niet het volk, niet de partij. Ze vechten trouwens nog."
„En wij, sufferds, zitten hier," zei Jouvenaz schamper. „Ik durfde niet eens te schieten, ik zat aan tafel met mijn vrouw en drie kinderen. Ze lieten me mijn armen omhoogsteken. Ik zal die jongens van me nooit meer iets durven verbieden, omdat ze me zo gezien hebben."
„Gabriela heeft ook een keurige indruk van mijn tegenwoordigheid van geest gekregen," zei Einarson. „Wonder, dat ze me niet bij haar in bed snapten. Mooie propaganda-kiek. Minister van Buitenlandse Zaken bij zijn liefje. Ze waren goed op de hoogte, dat moet ik zeggen. Ik was nog geen half uur bij haar."
„We kunnen beter gaan slapen," stelde de president voor. „Morgen zien we elkaar nog wel. Guilonard, doe het licht maar uit, voor zover dat kan. Het zal hier tamelijk licht blijven door de schijnwerpers buiten. Er zijn hier twee kribben over. Ik zal morgen vragen of ze die soldaten boven ons niet een paar stoelen kunnen geven. Er lopen toch ook nog schildwachten om het huis."
Intuïtief namen zij drie kribben naast elkaar. Ik koos de middelste uit van die aan de overkant, tegenover den president.

Wat mij interesseert is de vraag hoe deze mensen, die ik gekend heb als doortastende mannen, gewend om te bevelen, zich nu zullen gedragen. Voorlopig ziet het er naar uit of ze vacantie hebben. Als ik ontwaak staat minister Einarson naakt voor één van de wasbakken en stort met kennelijk plezier het water, dat

hij in zijn beide handen opvangt, over zijn hoofd. Op de tegels is reeds een flinke plas ontstaan, maar hij stoort zich daar niet aan en doet of de zaal één grote douche-cel is, uitsluitend voor hem en voor dit doel gebouwd.

„Je moet niet zo spatten, Sigurdo," waarschuwt minister Jouvenaz, die in zijn bed naar hem ligt te kijken. „Je hebt kans, dat je het aanstonds zelf moet opruimen."

Einarson keert zich om. „Hoe bedoel je dat?" vraagt hij verwonderd.

„We zijn gevangenen," legt Jouvenaz hem uit. „Wij zullen vermoedelijk zelf deze inrichting schoon moeten houden."

„Zoo moet je vooral beginnen," meent Einerson uit zijn humeur. „Dan vind je het over een uur normaal als een of andere bewaker je afsnauwt."

„Ik wil vermijden, dat een of andere bewaker me afsnauwt door hem geen reden daartoe te geven."

„Je bent een geboren huisknecht."

„Ik houd rekening met de toestand. Ik aanvaard de feiten. Bovendien moeten wij ons nog na jou wassen."

Einarson haalt zijn schouders op, doch houdt op met morsen en kijkt rond naar een handdoek om zich af te drogen. Als hij die niet vindt neemt hij een laken van zijn bed. „Slechte bediening hier," moppert hij binnensmonds. Dan ontdekt hij een koord, dat naast de deur hangt en waarvan het uiteinde boven de deur verdwijnt.

„Je kunt hier bellen, geloof ik," deelt hij ons mede. „Ik kleed me aan, blijven jullie zo lang liggen. Heeft iemand nog sigaretten?"

„In de rechterzijzak van mijn colbert," zegt Jouvenaz. „Nog een stuk of vijf."

„Dan moeten we sigaretten laten halen en lucifers en scheergerei..."

„Mag je niet hebben. Het verwondert me toch al, dat ze onze zakken niet hebben leeggehaald," zegt Jouvenaz.

„Scheergerei," herhaalt Einarson, alsof hij niets gehoord heeft, „zeep en handdoeken, wat nog meer?"

„Een spel kaarten," stelt Jouvenaz voor.

„Een blocnote," vraag ik.

„Een spel kaarten, een blocnote en jij Antonio?"

„Ik heb niets nodig, dank je."

„Dan ga ik nu bellen." Hij trekt aan het koord en ergens verderop galmt een klok. Boven ons knarsen soldatenlaarzen over het grint. Ik hoor ze nu pas weer, ofschoon ik me herinner, dat de mannen steeds met onregelmatige tussenpozen heen en weer gelopen hebben.
Na een poosje wordt het luik in de deur geopend. Een hoofd vertoont zich, enigszins rood, want de man moet zich bukken om naar binnen te kunnen kijken.
„Heeft u gebeld?" vraagt hij.
„Ja. Doe die deur open en kom binnen."
„Dat mag ik niet."
„Roep dan iemand, die wel binnen mag komen."
Even later worden de grendels van de deur geschoven en een luitenant met twee man vertonen zich op de drempel. Twee ongewapende soldaten in werkkleding brengen een ontbijt, dat ze op tafel zetten. De officier is nog erg jong, goed twintig. Hij salueert beleefd en stelt zich daarna aarzelend voor.
„Luis Bernal."
„Zoon van den consul in Le Havre?" veronderstelt minister Einarson.
„Jawel, Excellentie."
„Ik heb je vader aangesteld. Jullie kunnen gaan, mannen," zegt de minister minzaam tot de corveeërs, „maar kom nog even terug om die boel daar," hij wijst op de plas voor de wasbak, „op te ruimen.
„Gaat u zitten," vervolgt hij tot Bernal en hij loodst hem langs de bedden, zo dat de aandacht van den officier niet op Monteiro en Jouvenaz valt. Hij laat den jongen man met de rug naar de bedden plaatsnemen.
„Een sigaret?" De luitenant neemt de sigaret aan en geeft hem vuur.
„Ik heb iets met den luitenant te bespreken. Wachten jullie zo lang op de gang en doe de deur dicht," zegt de minister met enige verheffing van stem tot de soldaten, die bij de deur wachten. Zij aarzelen even, doch als de luitenant geen tegenbevel geeft, nemen zij de houding aan, salueren en vredwijnen.
„Zo." De minister leunt achterover in zijn stoel. „Nog bericht van uw vader gehad de laatste tijd? Maakt uw moeder het goed? U had twee zusters, nietwaar?"

„Drie, Excellentie."
„Uw oudste zuster was een knap meisje. Nog niet getrouwd?" Hij wacht het antwoord niet af. „Wanneer hebt u eindexamen gedaan? In Februari zeker? Deze school hebt u niet gekend. Ik wel. Dit hier," hij wijst in het rond, „was in mijn tijd het lokaal voor streng huisarrest. We hebben er heel wat plezier gehad. Ik was maar een paar jaar ouder dan u toen ik de dienst verliet. Ook consul geweest, net als uw vader. Wat is er aan de hand, Bernal?" De laatste zin klonk ineens scherp.
„*Ik weet* het niet, Excellentie."
„Begrijp je het niet, of weet je het niet?"
„Ik begrijp het niet."
„Van wie krijg je je orders? Wie zijn je commandanten?"
„Kapitein Zegarra, Overste Azarola, Generaal-majoor Varona Roura".
„Vijfde divisie infanterie."
„Zesde regiment, tweede bataillon, derde compagnie."
„Luister eens, jongen," Einarson's stem klonk nu donker en vertrouwelijk. „Je bent officier en je moet je meerderen gehoorzamen. Onder alle omstandigheden, zelfs als je wel eens niet begrijpt wat ze willen. Zelfs al vermoed je," hij wachtte even, „verraad. Niemand zal een subaltern officier verantwoordelijk stellen voor de daden van zijn superieuren. Maar zonder je bevoegdheden te buiten te gaan kun je je taak nog op verschillende wijze opvatten. Een consulair ambtenaar staat onder den gezant en deze weer onder den minister van Buitenlandse Zaken. Maar hij heeft grote vrijheid om te handelen naar eigen inzicht. Mijn zelfstandig oordeel als subaltern officier bracht me in de diplomatieke dienst. Wij zijn van huis gegaan zonder de tijd te vinden iets mee te nemen. Jij stuurt nu een paar man naar het paleis van den president om een koffer met benodigdheden te halen. Het lag niet in de bedoeling van onze beschermers zal ik maar zeggen om ons hier zonder... Wat is er?"
„Om het paleis van den president wordt nog gevochten, Excellentie."
„En bij mijn huis in de Avenida Quintana?"
„Het Zuiden en Westen van de stad is in onze... in handen van de Vrijheidspartij."

„Juist. De Vrijheidspartij: dat zijn de militairen dus."
„En een deel van de Nationale Militie en het volk."
„In het Zuiden en Westen bevinden zich anders geen volkswijken. Maar dat doet er niet toe. Ken je de naam van den commandant der Nationale Militie, die met het leger vecht?"
„Hernández Portela."
„De zwager van Solcer. Hoor je dat, Monteiro?" In zijn opwinding stond Einarson op, doch hij beheerste zich onmiddellijk en ging weer zitten. „Het doet er niet toe. Zoals ik je zei kan het niet in de bedoeling van je superieuren liggen om ons hier zonder iets te laten zitten. Je laat dus een paar man naar mijn woning gaan. Ik zal een briefje meegeven voor mijn huisbewaarder. En in de cantine laat je wat zeep halen, en papier. En we moeten handdoeken hebben en sigaretten en een spel kaarten. Kijk," hij haalde twee bankbiljetten van 500 pesos uit zijn portefeuille. „Dat is voor de kosten. Maar het moet wel gauw gebeuren."
De jonge officier schoof even onrustig op zijn stoel heen en weer. „Zou ik kapitein Zegarra uw wensen niet over moeten brengen?"
Einarson stond op en klopte hem minzaam op zijn schouder. „Op mijn verantwoording. En schrijf je vader als deze historie achter de rug is, dat je genoeg hebt van het soldatenleven. Winnen de opstandelingen terrein op het ogenblik?"
„De toestand is stationnair. Er zijn nog geen berichten uit de provincie binnen. Behalve dan, dat in Concepción en Villeta ook gevochten wordt."
„Nu zie je het toch zelf," zei Einarson zegevierend. „Gehoorzaam je superieuren, maar maak het ons niet moeilijk je naam te onthouden als de toestand weer normaal is. En stuur iemand om die boel hier op te ruimen."
Hij bracht hem tot de deur en bleef nadat deze gesloten was er even tegen leunen. „Zo zie je, dat de mensen er nooit tegen kunnen als je ze vriendelijk toespreekt," zei hij voldaan. Iets dergelijks had ik den president in de auto horen zeggen, maar toen waren de mensen waar zijn woorden betrekking op hadden er zelf bij geweest en had hij ze gestijfd in hun houding.
„Bij mij in de buurt wordt dus ook nog gevochten," zei Jouvenaz.
„Ik hoop, dat mijn vrouw en kinderen in veiligheid zijn."
„De opstandelingen hebben al terrein verloren, anders zouden ze

niet zeggen, dat de toestand stationnair was," meende Monteiro.
„Kom, ik sta op, dat heb je knap gedaan, Sigurdo, ten minste als hij werkelijk doet, wat je hem gevraagd hebt."
„Ik had het geluk, dat ik Gabriela's maandgeld nog in mijn zak had."
„Hij deed het niet om het geld."
„Het heeft in elk geval niet geschaad. Wat zeg je overigens van Solcer? Nu zijn zwager hierin betrokken is?"
„Ik weet het niet. Alleen is het me wel duidelijk, dat Guibal ons als gijzelaars gevangen heeft genomen. Als het mis loopt zal hij trachten ons uit te wisselen in ruil voor zijn vrijheid en enkele van zijn medeplichtigen." Terwijl minister Jouvenaz en de president zich aankleedden en wiesen, voorzichtig door het water stappend, dat minister Einarson had gemorst, zat deze ijverig te schrijven.
„Denk er om, dat je drie pyama's laat komen, Sigurdo," zei Jouvenaz, „of nee, vier, ook één voor Guilonard natuurlijk. Zeg, Guilonard, je moet ook opstaan. Het ontbijt is overigens bedorven met al dat gepraat. De koffie is koud. Enfin ik heb dorst." Hij schonk zich een kom in en weekte daar een stuk brood in.
Voor het luikje, dat plotseling geopend werd, verscheen een hoofd.
„De luitenant vraagt om het briefje en hij heeft nog vergeten u dit te geven." Einarson pakte met een onverschillig gezicht het hem toegereikte papier aan, nadat hij den bewaker het briefje aan zijn huisbewaarder had overhandigd. „De luitenant zei, dat het van het bureau van den kapitein kwam."
„We zullen het tegen de muur plakken als we lijm hebben," beloofde Einarson.
„Wat is het?" vroeg de president.
„Een soort geïmproviseerd gevangenisreglement," zei Einarson onverschillig.
„De luitenant zei, dat u volgens het reglement de boel zelf schoon moet houden. U krijgt een dweil en een emmer en stoffer en blik."
Jouvenaz begon te lachen. „Gevolgen van jouw paedagogie, Sigurdo. Hij durft niet tegen te spreken, zo lang hij tegenover je zit, maar nauwelijks is hij weg of hij bedenkt zich."
„Hij heeft het briefje laten halen, dat is het voornaamste."
„Daar zal hij zijn kapitein wel verlof om gevraagd hebben. Al die overredingskracht was verspild."

„Dat zeg jij. Ik weet niet wat jij bereikt had." De repliek was mat en niet overtuigend.

Wij waren inderdaad niet zo vrij als we na het gesprek van minister Einarson met den luitenant hadden mogen verwachten. Wel kregen we de koffer met benodigdheden, maar toen de inhoud gecontroleerd werd, was de helft van hetgeen op de lijst gestaan had geschrapt, brillantine, een paar schoenen, boeken, een paar dassen, een extra pak, klerenhangers, vinaigre, twee van de vier overhemden, maar de pyama's had men gelukkig gelaten en de koffer verder aangevuld met ondergoed. Er werden ook sigaretten gebracht uit de cantine, handdoeken en zeep, mijn papier, zelfs de speelkaarten, doch we vonden geen scheergerei. Nadat we ons hierover beklaagd hadden kregen we ten antwoord, dat we om de drie dagen geschoren zouden worden en bovendien werd ons medegedeeld, dat we niet meer op de kribben mochten staan om naar buiten te kijken. Als dit nog eens gebeurde dan zou men schieten. De stemming was na deze teleurstellingen en de stroom van verboden, gezakt.

„Ze hebben aardig van ons geleerd," constateerde Jouvenaz bitter. „Dat was ook onze methode: eerst net doen of er niets bijzonders aan de hand was en dan langzamerhand de touwtjes strakker trekken met uitzonderingsbepalingen en dan die laatste laten vervallen. Morgen zijn we gewone gevangenen. Dan nemen ze ons onze persoonlijke bezittingen af."

„Je bent een zwartkijker," zei Einarson.

„Ik zie de feiten onder de ogen."

„Kom kinderen, geen ruziemaken. De stemming niet bederven. Dan krijgen ze ons er zeker onder," vermaande de president. „Overigens is die methode niet de onze. Ze wordt altijd en overal toegepast, zodra tegenwoordig de ene mens macht krijgt over de ander. We zijn niet meer zo onbewust om niet te weten, dat dit eigenlijk niet mag. En daarom verbloemen we onze maatregelen. Doch als die maatregelen niet deugen wordt deze verbloeming cynischer dan het bruut geweld. Vandaar dat onze verantwoordelijkheid zo groot is."

„Ik kan het niet verdragen, dat ik nu niet in het zonnetje achter een mitrailleur lig," zei Einarson somber. Hij rekte zijn lange gestalte, opvallend lang voor de inwoners van ons land uit en

zette zijn brede schouders uit. Een boom van een vent, een ongeduldige boom. „Hoe kunnen we de anderen nog in de ogen kijken als we hier uitkomen?"

„Ik ben al blij als we hier uitkomen," meende Jouvenaz. „Over prestige-kwesties zou ik maar niet nadenken."

Ondanks zulke uitvallen, woordschermutselingen zou men ze kunnen noemen, was de verhouding tussen deze drie mannen voortreffelijk. Hoe onzichtbaar de vriendschap tussen mensen moge zijn, en zij wordt onzichtbaarder naarmate men zich sterker wil of moet beheersen, zij was steeds aanwezig.

In dit geval werd de vriendschap nog versterkt door het gemeenschappelijk lot. Als ik ze zo aan tafel zag zitten: de president smal en tenger, met een hoog, smal, enigszins wit en glimmend voorhoofd, rustig in zijn gebaren, te gewild rustig vaak, met zijn smalle mond en iets te scherpe neus, dan Jouvenaz, het type van een Pariviaan, kort, gedrongen, stevig, met een klein onderkinnetje en listige ogen, voorzichtig van aard, doch soms ineens vol bravour, en dan Einarson, lang en breed, met grote handen, zware onderkaak en onverschillige, losse bewegingen, dan behoorden ze helemaal niet bij elkaar. En toch waren ze op elkaar gesteld, ze hadden hetzelfde levensrhythme zou men kunnen zeggen, als bij onderlinge afspraak waren ze besloten deze gehele geschiedenis als een episode, als een intermezzo zelfs te behandelen en de één liet het den ander niet merken, dat hij zich niet helemaal op zijn gemak voelde. Zelfs als over hun hachelijke toestand, hun tegenspoed op dit ogenblik gesproken werd, deden ze het op onachtzame toon en misschien, ik kon het niet beoordelen, maakten ze zich werkelijk niet bezorgd, zelfs Jouvenaz niet, hoewel hij nog het duidelijkst zijn bekommernis uitte en kennelijk bang was, dat zijn gezin iets zou overkomen.

Meer dan ik hier vertel werd er niet over de situatie gesproken en dat is weinig als men bedenkt, dat zij van 's morgens half acht tot 's middags vier uur elkaar steeds zagen, zonder enige afleiding van betekenis, met de stappen der soldaten boven hun hoofd. Meestal lagen ze op hun kribben, hoewel dit volgens het reglement verboden was, heel stil lagen ze alsof ze hun krachten spaarden voor de tijd, dat ze deze moesten gebruiken. Ik verwonderde me, dat mensen, die ik zo actief, zo nerveus en zo haastig gekend had

zo nadrukkelijk konden luieren. Minister Jouvenaz legde zo nu en dan een patience en stelde een keer aarzelend een spelletje poker voor, maar de beide anderen antwoordden niet eens op zijn verzoek.

Ik had reeds het gevoel, dat ze de gehele dag verder hun gevangenschap zouden negeren, toen president Monteiro ineens overeind ging zitten en zei: „Ik kan niet geloven, dat Solcer ons verraden heeft. Maar als dat niet het geval is, dan is hij naar de provincie gegaan, omdat hij de Nationale Militie niet helemaal vertrouwde en dan is hij nu op weg hierheen. Want de hoofdstad kan het nooit alleen houden tegen het hele land."

„Een wensdroom, Antonio," bromde Jouvenaz, nog slaperig. „Stel je liever het ergste voor dan kan het nog meevallen."

„Ik begrijp niet, hoe jullie zo maar kunnen veronderstellen, dat één van ons verraad zou plegen. Zou je het zelf dan zo gauw doen?"

„Nu moeten we oppassen." Met een schok schoot Einarson overeind. „Pas op. Laten we niet gaan debatteren, niet uitpluizen. Dan staan we binnen een minimum van tijd tegenover elkaar. Kijk, in deze situatie heb je de neiging aan jezelf alleen te gaan denken en dus de gevoelens van jezelf tot maatstaf voor de anderen te nemen. Dat moet je niet doen. Jij vertrouwt op Solcer. Roberto en ik vinden het vreemd, dat hij de proclamatie met Guibal heeft ondertekend, dat zijn zwager overgelopen is, dat hij vlak voor de opstand naar de provincie is gegaan. Het ziet er naar uit, dat hij dit laatste gedaan heeft om zich enerzijds te dekken, hij was er niet bij, of om de plaatselijke chefs van de Nationale Militie om te kopen, om te praten, kortom op zijn hand te brengen. Hij speelt op zijn best een dubbele rol en wacht af. Als het hier mis loopt, komt hij als onze bevrijder terug. Dat is ons standpunt. Het jouwe is precies omgekeerd. Laten we daar verder niet over praten. Denk er om, dat een deel van onze vriendschap, ik zeg uitdrukkelijk een deel, ook berust op onze belangengemeenschap. Deze belangengemeenschap is op het ogenblik slechts schijnbaar, we zijn medegevangenen, niet samenwerkende leden van een regering. Ik ben Sigurdo Einarson en ik zit gevangen, jij bent Antonio Monteiro en Jouvenaz denkt aan zijn kinderen. Vroeger hadden we wel eens een verschil van mening over hetgeen we wilden doen. Nu moeten

we geen verschil van mening krijgen over hetgeen we denken. Dat schaadt de vriendschap. Overigens is het verklaarbaar, dat Roberto en ik hem wantrouwen. Wij noemen elkaar nooit bij de voornaam. Wat zeg jij tegen hem?"

„Solcer."

„Merkwaardig. Hij is de enige, dien we bij de achternaam noemen. Hij is niet één van ons. Maar het kan zijn, dat jij gelijk hebt. Hoe is de voornaam van Dr. Solcer, Guilonard?"

„Juan."

„Gemakkelijk te onthouden. Maar je noemt niet iemand Juan, die zo somber onder zijn wenkbrauwen doorkijkt."

„Je maakt er je te gemakkelijk af, Sigurdo," zei de president opstaand. „Maar het is waar, we mogen hier niet van elkaar vervreemden. Kom, laten we gaan kaarten. Ik speel heel slecht poker. Ik heb het in geen jaren gedaan."

(SLOT VOLGT)

VERZEN

door

JOHAN DAISNE

MARC BIDT GOENACHT IN BED VOOR HET SLAPEN

Nacht Pa en Ma in 't ouderhuis
en nacht mijn vrouw die is uitstede
goenacht Poes en de kamermuis
ik wens jullie allemaal vrede

Nacht jongens met je boek van school
en nacht al mijn familieleden
goenacht vrienden kachel en kool
en alle straatvijanden mede

In waak zond ik je schutgedachten
maar door de vaak niet meer bij machte
bid ik dat zij het zouden doen

Maria en mijn lieve doden
de vriend in zee 't kind onder zoden
goenacht dit is mijn laatste zoen.

LIEFDE

Straks gaan we van elkaar — en zie
hoe 't licht om het station verinnigt,
ruik hoe de lentelucht onzinnig
een geur krijgt van melancholie!

En dat we nog zo kort geleden
tezamen waren, doodgewoon,
en zelfs niet helemaal tevreden
maar zeurend over goed of schoon.

O leven, liefde, geef je bloot
nu als in 't uur voor onze dood —
bewaar je zout niet tot we scheiden!

O leer ons wat we voor elkaar
vertrekkensdroef werden gewaar,
ook elke dag blij-saam belijden!

PASEN AAN ZEE

Met Pasen aan de zee,
met klokken vers uit Rome,
met al zijn oude dromen,
zo eenzaam met zijn twee.

Warm in de zon, en koud
over het duin het water;
uit kindermond geschater,
en in de wind één zout.

Zo eenzaam, en vertrouwd:
het zand door onze handen,
de lichte hemelranden,
de avondweg in 't goud.

En op een aangezicht,
van welkom in de morgen,
die tranen, toen geborgen,
nu star in 't afscheidslicht.

Retourtreinen in 't land,
en morgen weer de dagen,
en zo, terneergeslagen,
schoen wegend van het zand,

ons hart, waar we 't ook dragen.

MULTA-TULI

Voor Frans Closset

God slaat een mens tot dichter,
en dan slaat hem het lot,
of hem dat teken lichter
liet onderkennen tot
de drager van de slagen,
de torser van 't gewicht
waaruit de zin moet dagen
die in de dingen ligt.

Ik, die rijk werd gegeseld,
verklaar dat slechts één reis,
als kind, ik zong om blijs;
daarna, van pijn doorvezeld,
zong ik slechts uit verweer,
en vond mijn Heer.

DE VRIJHEID VAN DEN DICHTER EN DE DICHTERLIJKE VRIJHEID

Critiek op de moderne poëzie

door

ANTHONIE DONKER

Slot

In zijn woordkeus heeft de dichter een bijna onbeperkte vrijheid. Het aantal gedichten is niet klein, waaruit blijkt dat hij daarbij zelfs niet geheel afhankelijk is van de begrijpelijkheid der woorden en hun verband voor de rede. Hij kan zelfs de grenzen der taal inzooverre een eindweegs overschrijden, dat zij niet meer of niet meer enkel als redelijk communicatiemiddel werkt en dus aan haar gebruikelijke functie niet meer geheel beantwoordt, maar daarvoor in de plaats treedt dan een door de rede niet tenvolle te verklaren wonderlijke associatieve macht en atmosfeerscheppende werking, waardoor het gedicht evenzeer, soms meer nog boeit dan bij een volkomen verstandelijk te volgen verband. Bijna onbeperkt is die souvereine macht, dat wil zeggen alleen beperkt door de voorwaarde, dat de woordkeus, hoe eigen en onafhankelijk deze ook zij, altijd de uitdrukkingskracht van het gedicht heeft te verhoogen. Wijkt de dichter daarbij af van de gangbare beteekenis der woorden, dan verzwaart hij zijn taak, want hij heeft het dan niet alleen beter te weten dan de taal die zooals wij eerder zeiden haar eigen wijsheid, door de eeuwen verworven, bezit en hij zal daar zijn onfeilbare vondst tegen op moeten doen wegen wil hij niet aan een zichzelf wrekende eigenwijsheid schuldig staan; maar bovendien heeft hij de macht der gewoonte bij den lezer te overwinnen, die met de woorden in hun gangbare beteekenis vertrouwd is en bij voorbaat geneigd ze te blijven opvatten gelijk hij altijd gedaan heeft, daar alleen van af te brengen door de meesleepende toovermacht van den dichter die hem door zijn vreemde en bijzondere woordkeus — tot andere gedachten brengt. Is dat niet het geval dan kan dit aan den lezer liggen die „niet meekomt", maar er is ook groote kans dat de dichter er niet in geslaagd is zijn eigen ongewone woordkeus te doen zegevieren over de gebruikelijke en

verwachte, en men kan er vrijwel zeker van zijn dat dit het geval is, waar hij kennelijk niet door de verbeeldende kracht der woorden maar door de eischen van den versbouw waaraan hij zich heeft onderworpen, genoopt is zich anders uit te drukken dan men verwachten zou. In elk geval luistert de vrijheid die zich de dichter hier veroorloven kan, hoe groot ook mits hij zegeviert in het gedicht, uiterst nauw, omdat zij te luisteren heeft naar de hoogste eischen der oppermachtige verbeelding.
Daarom vraagt men zich zonder bevredigend antwoord af, wat Boutens' gedicht Goede Dood erbij gewonnen heeft, wanneer hij schrijft dat „van dichtbij hief te klinken" 't verre wijsje van den dood. Of, is de vreemdsoortige samentrekking aan het slot van een zijner Hollandsche kwatrijnen een winst geweest, waar hij schreef:

'k Heb met en tegen alles in bemind

Is dat voor wat hij zeggen wil, voor een beminnen quia absurdum, en à tort et à travers, een gelukkige term, deze moeilijk te ontwarren woordcombinatie? Gelukkiger het eenvoudig slot van Hoofts toch precieuse gedicht de Klaghte der Prinsesse, die vurige en dwingende, sobere woorden:

Zoo gunt my dat ik met u rijde
Door koudt, door heet,
En voert my by 't rappier op zijde,
Waer dat ghy treedt.

A. Roland Holst laat zich dikwijls verleiden tot een afwijkende, eigen woordkeus zonder ons daarbij te overtuigen dat hij het op die wijze beter en beeldender zegt dan in gewoner vorm het geval zou zijn geweest. Zoo, waar hij zegt, dat „een herfstdag om zijn eenzaam einde kwam" — een zegswijze die geen voordeelen heeft tegenover de nadeelen der ongebruikelijkheid, der germanistische wending en der dubbelzinnigheid want „komen om" pleegt iets anders te beduiden dan de dichter hier bedoelt en de associatie met die gewone beteekenis is moeilijk te vermijden.
Evenmin is het in Wedergeboorte — een gedicht waarop wij nader ingaan — een aanwinst, dat de dichter, omwille van de maat, daar

er anders een voet zou ontbreken, spreekt van een vuur dat „de wereld in vlammen stak", een contaminatie van „in brand steken" en „in vlammen zetten". De associatie die hier onwillekeurig gewekt wordt alsof de wereld in een vuur wordt gestoken doet aan de bedoelde voorstelling geen goed, en aan de eischen van de versmaat is aldus iets van de zuivere en natuurlijke zegswijze opgeofferd.

Beschouwt men dit gedicht, dat ik jarenlang voor een der beste uit de Nederlandsche poëzie heb gehouden, met verscherpte aandacht en ontleedt men het regel voor regel, woord voor woord, dan blijkt het voor het grootste deel tegen dit onderzoek niet bestand. Velen zullen een verzet voelen opkomen tegen een dergelijk uitrafelen van poëzie; het is echter een opvatting die wij niet deelen, wanneer men meent dat men het gedicht daarmede vermoordt en zoo elk gedicht wel doodelijk ontleden kan. Het kan nl. zijn, dat de lezer, die niet graag wat hij mooi vindt in kleine stukjes ontleed ziet, slecht tegen een dergelijk onderzoek kan, maar het is niet waar, dat het goede gedicht tegen zulk een proef niet bestand zou zijn. Het goede gedicht komt uit zulk een onderzoek ongedeerd en zegevierend te voorschijn. Daarom riskeeren wij de toorn der lezers en der lezeressen en wagen het in dit gedicht nog een aantal zwakke plaatsen aan te wijzen, waar er zich voorbeelden voordoen van het boven aangegeven euvel — zonder overigens in een volledige analyse ervan te treden, die het bestek van dit artikel te buiten zou gaan; ook lijkt het ons niet billijk, juist één bepaald gedicht hier aan een dergelijke analyse te onderwerpen, al zou in dit geval ter ontschuldiging aangevoerd kunnen worden, dat wij weinig of geen gedichten in onze taal kennen die ons liever zijn; of, moeten wij nu zeggen: geweest zijn? De bekentenis moet ons van het hart, dat het ons ook na het onderzoek, dat de waardeering ervoor aanmerkelijk heeft verminderd, nauwelijks minder lief is dan tevoren; dit moge dan uit gehechtheid eraan voortkomen en dus niet meer dan „een zwak" ervoor beteekenen, het wil echter, meenen wij, ook zeggen, dat hoewel de dichter in onderdeelen gefaald heeft en telkens even — niet ver maar elk verschil is hier al beslissend — beneden zijn bedoeling is gebleven, het toch in aanleg een grandioos gedicht blijft, dat als gegeven, maar niet geheel geschreven achter de onvolkomen tekst

doorschemert en dat zoowel de toon ervan als de visie een kracht bezitten, zoo wonderlijk meesleepend en aangrijpend, dat wij het des te meer betreuren van diezelfde kracht niet ook woord voor woord, regel voor regel van het gedicht doordrongen te vinden. Er staat, o.m.:

> Afgronden braken open,
> hemelen sloten dicht
> Ik vluchtte, mijn handen geslagen
> tegen mijn aangezicht.

Waar men zou willen verwachten „sloten zich" staat, oneenvoudiger en dubbel, „sloten dicht", welke minder gelukkige woordkeus onder den invloed van het rijm ontstaan zal zijn. En verder: men kan de handen wel tegen het gezicht slaan maar minder zuiver gezegd is: vluchten met de handen tegen het gezicht geslagen, omdat bij deze uitdrukking meer aan een oogenblikkelijke handeling dan aan een voortdurenden toestand gedacht moet worden. Desnoods kan men nog zeggen: hij hield de handen tegen het gezicht geslagen, maar „de handen geslagen" suggereert door den nadruk die juist op dit laatste woord valt, teveel het oogenblikkelijke om het durende te kunnen uitdrukken. Wat later volgt er:

> Ik dacht een tijding te staamlen:
> De wereld is vergaan.

Bedoeld is: ik dacht een tijding te brengen en stamelde —; maar „ik dacht te —" wil zeggen: „ik dacht dat ik — (bijv.: ik dacht een stem te hooren) of „ik was voornemens —" (bijv.: ik dacht een bezoek te brengen); „ik dacht een tijding te ...staamlen" is verkeerd uitgedrukt. Nog later staat er:

> ik legde mij in de bloemen;
> mijn oogen vielen dicht.

„Ik legde mij" zonder „neer" is leelijk (ich legte mich in die Blumen), evenzoo „*in* de bloemen" ipv. temidden der bloemen. De gebreken van het gedicht, voorzoover hier aangewezen, zijn door uitwendige oorzaken teweeggebrachte fouten of onnauwkeurigheden in de uitdrukkingswijze, waar de dichter niet precies

zegt wat hij bedoelt en soms bepaald iets anders; men moge aanvoeren, dat het om details gaat, om nuanceeringen, maar die zijn het juist, waardoor het gedicht volkomen kan worden, en waar zij ook maar een haarbreed van de bedoeling verschillen, blijft het jammer, dat het den dichter niet gelukt is het zuiverder en beter te zeggen.

In Een winter aan zee heeft A. Roland Holst zichzelf zoowel door gegeven als door versbouw een buitengewoon moeilijke taak gesteld, en wij vergeten niet dat soms dichters die minder hoog grijpen, op een eenvoudiger plan van voorstelling en uitdrukking blijvend, gemakkelijker slagen in wat dan ook minder moeilijk is. Men zal in het werk van Gresshoff misschien minder werkfouten aantreffen dan in dat van A. Roland Holst, maar niemand zal op die gronden den eerste boven den laatste stellen; Greshoff dicht meestal over gewone onderwerpen in gewone, gemakkelijk verstaanbare termen, Roland Holst daarentegen zoekt voor zeer ongewone voorstellingen, visies en visioenen, de daaraan beantwoordende, door die bijzonderheid en soms gecompliceerdheid der voorstelling uiterst moeilijk te vinden bewoordingen. Is het te verwonderen dat, op de keper beschouwd, van de korte, zeer veel in enkele regels samendringende gedichten van Een winter aan zee tenslotte maar een klein deel tenvolle geslaagd is? Dikwijls komt in de, trouwens beoogde, taciteïsch aandoende gedrongenheid dezer verzen de bedoeling moeilijk en gebrekkig tot haar recht. En meer dan eens zegt de dichter iets anders dan hij strikt genomen heeft willen zeggen. Het slot van het eerste gedicht levert dadelijk een voorbeeld hiervan:

> Sinds haar de stad doorzwijmelt
> klimt op de kou om mijn stem
> een meeuw, en kermt en tuimelt.

De regels bedoelen de barre verlatenheid te suggereeren, uit welke de dichter spreekt, sinds de vrouw om wie hij treurt is heengegaan en zich aan den roes der stad heeft prijsgegeven. In een eenzame koude spreekt hij ervan en het is of nu in die koude atmosfeer een meeuw met kermende kreten omzwerft. Deze voorstelling is tenvolle aanvaardbaar, natuurlijk, maar wat er staat is iets anders, en onmogelijk. Want het is niet denkbaar, niet zich voor te stellen,

dat *sinds* die roes van de stad haar heeft bevangen, dus al den tijd die daarna verloopen is een meeuw, kermend, stijgt en neer tuimelt, wat zich dan „sindsdien" steeds zou moeten zijn blijven herhalen. De dichter is er niet in geslaagd, duidelijk en zuiver te zeggen, dat *na* haar heengaan *thans* een atmosfeer om hem heen is als waarin des winters aan zee de meeuwen omzwermen.

Van alle hedendaagsche dichters beschouwen wij, en velen zullen dit onmiddellijk onderschrijven, Nijhoff als den grootsten woordkunstenaar, den besten dichter in den zin van den door geen overtroffen meester in het tooveren met de taal, ook al zijn er andere dichters, die hem door grootheid van verbeelding, van visioenen en diepzinnigen levensinhoud overtreffen. En van zijn Nieuwe gedichten geldt het vermaarde Aan een graf met reden als een der beste. Maar toch — komen ook daar onvermoede zwakheden in voor. In het eerste kwatrijn lezen wij:

> Vliegen en vlinders, kinderen en bijen,
> al wat als stipjes vonkt door de natuur
> blij, warm en snel, moedertje, schoot van vuur,
> daar hield je van en zie die bleven bij je.

Maar dit laatste meervoud doelt eigenlijk op den in het enkelvoud staanden tweeden regel: al wat als stipjes vonkt door de natuur. Men zou kunnen meenen, dat het eenvoudig op te lossen is, door dien tweeden regel als bijstelling bij „vliegen en vlinders, kinderen en bijen" op te vatten, waarop het meervoud dan op den eersten regel zou terugslaan. Maar — dat kan niet, want de tweede regel is niet maar een andere omschrijving van den eersten doch wel degelijk een uitbreiding ervan: *al wat* — als stipjes vonkt, dat is meer dan alleen vlinders en vliegen, kinderen en bijen, het verwijdt het in dien eersten regel genoemde nog tot een grooter geheel; maar dan kan regel vier niet over regel twee heen op den eersten terugslaan, en dus geen meervoud zijn. Niet alleen grammaticaal maar ook poëtisch niet: want „die bleven bij je" beperkt het in regel 2 verwijde weer tot de enkele, in regel 1 genoemden en omvat dus minder dan het beeld door den tweeden regel reeds omvatte. Daarom is dat meervoud verzwakkend, en denkelijk zijn de eischen voor de lengte van den versregel voor deze onnauwkeurigheid aansprakelijk.

Bij Nijhoff heeft men soms de illusie van het volmaakte sonnet, men verwacht het bij hem: dien vasten vorm waarvan de bindende kracht aldoor aanwezig toch nergens als storend en beknellend voor de natuurlijke beweging van het vers gevoeld wordt, integendeel deze op wonderlijke wijze ondersteunt. Des te meer verbaast men zich, ook daar soms oneffenheden en onjuistheden te ontdekken, en gewaar te worden, dat hij de moeilijkheden van het gedicht, dat altijd ahw. weerstand biedt alsof het niet gematerialiseerd wil worden, niet overwonnen heeft. De eerste terzine van Aan een graf bevat een wel niet onjuisten maar toch niet mooien, gedwongen regel:

> Moeder, meen niet dat ik om een verzonken
> handje-vol asch mij om het vuur bedrieg.

De uitdrukking „dat — ik mij om het vuur bedrieg" is ongewoon zonder dat in dit ongewone een vondst is gelegen, daardoor blijft zij enkel gewrongen en noodeloos oneenvoudig, terwijl zij bovendien aan het Duitsch herinnert. Storend is ook de met geen beeldende werking te motiveeren herhaling van het woordje „om". Geheel en al heeft ook Nijhoff in dit gedicht niet gezegd wat hij zeggen wilde, het vers ligt met een kleine hoek tegen het in zijn verbeelding bestaan hebbende ideale gedicht aan zonder het volkomen te dekken.

Het bekende gedicht van Boutens, Bij een doode, uit Vergeten liedjes, met de onvergetelijke slotregels: „Tranen, lief, zijn enkel voor de dooden die het leven nam", opent met deze strofe

> Lief, ik kan niet om hem weenen
> Waar hij stil en eenzaam ligt
> In het schoon doorzichtig steenen
> Masker van zijn aangezicht
> Dat de dingen er om henen
> Met zijn bleeke toorts belicht.

Bij den in zijn stilte en eenzaamheid gelegen doode gekomen is het den dichter, denkend aan dit vroeg ontheven zijn aan de dagelijksche verblindheid des levens, niet mogelijk om hem te treuren. Hier, aan dit verheven doodsbed kan hij niet weenen. Maar met de woorden: „ik kan niet om hem weenen waar hij stil en eenzaam

ligt" is dit niet uitgedrukt; zooals het er staat, kan men er uit lezen wat hij allerminst bedoeld heeft, dat hij niet daar om hem weenen kan alsof het hem ergens anders wel mogelijk ware. De woordkeus suggereert deze onbedoelde dubbelzinnigheid, door het te plaatselijke dat zich met het woordje „waar" aan de gedachten van den lezer opdringt. En, kan men zeggen dat hij „in" het masker ligt? Op zijn hoogst toch, in een ommaskering? Maar is het overigens niet eer achter het masker van het gelaat of daaronder dat hij zich teruggetrokken heeft? Ook is de derde regel voor de heldere doorzichtigheid die ermee wil opgeroepen zijn, naar het ons voorkomt te vol, te dicht: in het schoon doorzichtig steenen masker. Behoeft het erbij gezegd te worden, dat het schoon is, of is dat juist hetgeen onuitgesproken te beseffen moet worden gegeven? Maar wij betreden hiermede het terrein der aesthetische appreciatie dat wij hebben willen vermijden, omdat wij ons hier willen houden aan datgene wat door onvoldoende juistheid en striktheid van uitdrukking onweerlegbaar over zichzelf oordeelt, zonder dat kwesties van smaak en voorkeur daarbij te pas komen. Op dit terrein zijn wij terug als wij ons afvragen, of „doorzichtig steenen masker" een tegenstrijdigheid oproept of althans een tegenstrijdige voorstelling toelaat, omdat „steenen" een indruk van dichtheid teweegbrengt die juist niet bedoeld is en waarvan alleen de gedachte aan albast of edelgesteente ons kan afbrengen, als niet wat er staat onze gedachte nu eenmaal bij steen bepaald heeft. Gebreken in de woordkeus nagaande in dit gedicht, hebben wij niet stil te staan bij de vraag, of het in de compositie van het gedicht van voordeel is, dat hier door den dichter een geliefde toegesproken wordt, aan wie in de voorstelling overigens geen rol is toegekend, zoodat het alleen voor den dichter van belang blijft dat hij zich tot deze richt maar dit niet ook voor den lezer van belang wordt die zich door de voor deze derde gevraagde maar overigens door niets in het gedicht gevergde aandacht slechts afgeleid voelt van het beeld waar het om gaat: de door den dichter gadegeslagen doode, waarbij elke andere, daar niet wezenlijk toe behoorende voorstelling teveel is.

Wij hebben hier enkele voorbeelden gegeven, waar de dichter in juistheid van woordkeus tekort is geschoten en zijn woorden niet volkomen equivalent blijken aan zijn bedoeling, een bezwaar dat

verergert als dit aanleiding geeft een andere niet bedoelde voorstelling met de woorden van den dichter te verbinden. Veel ernstiger zijn de werkfouten waarbij hetgeen er staat niet slechts een andere, maar een daarmede ten eenenmale onverbindbare, ermee tegenstrijdige voorstelling oproept, en wat de dichter zegt dus niet alleen onjuist uitgedrukt is maar door hetgeen voorafgaat onmogelijk gezegd kon worden, soms zelfs het tegendeel daarvan uitdrukt. Nijhoffs gedicht De moeder de vrouw zou een meesterstuk zijn, als het niet bij nadere beschouwing verscheidene fouten vertoonde, die niet al te moeilijk te verhelpen waren geweest. Zelfs van Nijhoff die toch een dichter is die nooit aflaat van aan zijn gedichten te blijven werken en verbeteren, soms zelfs tot schade van het oorspronkelijk geschrevene, hebben wij hier dan een vers dat voor de volkomen eindredactie tot stand kwam, losgelaten is. Kon hij zeggen dat de vroeger niet verbonden oevers thans door de brug „weer" buren worden?

> Ik zag de nieuwe brug. Twee overzijden
> die elkaar vroeger schenen te vermijden,
> worden weer buren.

De verbinding brengt hen nader tot elkaar, zij worden ahw. buren, maar dat zij opnieuw buren worden geeft de bedoeling niet weer. Ook kan men eigenlijk niet goed zeggen:

> Laat mij daar midden uit de oneindigheid
> een stem vernemen dat mijn ooren klonken.

Want ook als men zich hier die „oneindigheid" natuurlijk overdrachtelijk denkt voor het onafzienbaar wijde uitzicht, blijft toch het gebruik van dat woord hier te sterk aan de eigenlijke beteekenis ervan herinneren om de bij die beteekenis onmogelijke gedachte van iets dat „midden uit de oneindigheid klinkt" zonder bezwaar te kunnen aanvaarden. Was er sprake geweest van „die oneindigheid", dan zou de overdrachtelijkheid de tegenspraak hebben kunnen verzachten of wegnemen, die nu door de moeilijk te ontgane associatie met de begin-, einde- en middenlooze oneindigheid ontstaat. Is hier door de onwillekeurige verbinding met niet bedoelde gedachten de woordkeus minder gelukkig, geheel onjuist drukt hij zich uit waar hij schrijft:

Het schip dat zij bevoer
kwam langzaam stroomaf door de brug gevaren.

Zij immers bevaart niet het schip, maar het schip, en zij op dat schip, bevaart de rivier. Wat er staat, is op geen enkele wijze houdbaar en berust op een onnauwkeurigheid die zonder dat het gedicht daar moeilijkheden aan in den weg zet te voorkomen was geweest. Wij blijven niet stilstaan bij den naar zinsbouw en klank onschoonen regel

en wat zij zong hoorde ik dat psalmen waren.

Het is ons hier te doen om de plaatsen waar de dichter in tegenspraak is geraakt met wat hij bedoelde te zeggen.
Tegen elkaar afwegend het bezwaar van den schijn eener zekere aanmatiging op zich te laden en het voordeel niet enkel bij de zonden van anderen stil te staan, alsof men zelf zonder die ware, wagen wij het hier uit eigen werk enkele tegenstrijdigheden aan te halen, aansluitend bij de gegeven voorbeelden. De herziening van dat werk deed ons op menige dergelijke fout stuiten, in vele gevallen bleek die bij doorwerken op het gedicht ook inderdaad te verbeteren; waar dat niet het geval was, lieten wij op een enkele uitzondering na, waar andere redenen ons voor het behoud van het gedicht leken te pleiten, het voor herdruk vervallen.
In de eerste strofe van het gedicht Davos komt voor:

Maar oogen die reeds keeren in hun kassen
Zien er het schuimend licht vergeefs verbrassen.

Dat de blik van hen die dicht bij den dood leven door hun kwaal of door de daaruit voortkomende geestesgesteldheid iets ingekeerds kan krijgen, is met wat bovenstaande regel zegt te drastisch en niet naar werkelijkheid uitgedrukt, maar wat in den volgenden regel staat is bepaald onjuist; zij zien er het licht als vergeefs in zijn overvloed uitgestort als een aan hen verspilde weelde, zoo wordt dat sterke licht er als verbrast — maar „vergeefs verbrast"? In het verbrassen ligt al het vergeefsche opgesloten, en wanneer soms bij herhaling hetzelfde zeggen een versterking kan zijn, hier krijgt men dien indruk van beeldende acoumulatie toch niet maar juist dien van een overbodige toevoeging. Een directe tegenstrijdig-

heid vertoont het begin van het gedicht In Memoriam Marsman, uit Orcus en Orpheus:

> In de verslagenheid die ons ontzielt
> Sla ik een licht uit mij dat mij begaf,
> Om hem die geen neerslachtigheid vergaf
> Licht na te zenden nu hij niet meer leeft

De dood van hem die geen grootere of geen andere zonde erkende dan verzaken aan het leven, verminderen in levensintensiteit, wordt als een maning gevoeld om het licht dat dreigt weg te zinken uit de ziel weer omhoog te drijven eer het haar begeeft — maar het kan niet waar zijn dat dat licht den dichter al begeven heeft, wanneer hij het nog weer uit zich opstuwen kan.
Het werk van A. Roland Holst bevat vrij vele tegenstrijdigheden waarvan men vaak den indruk heeft, dat zij het wezen van het gedicht niet raken en dus alleen als door een zekere onachtzaamheid ontstane onafgewerktheden zijn te beschouwen. Zoo waar hij in Een winter aan zee, blz. 37, spreekt van de

> droomschepen — af en aan
> kruisend

waarin twee begrippen zijn dooreengewerkt, zonder dat dit beeldende zin of voordeel oplevert, het af en aan varen der schepen die de zee kruisen, maar niet — wat immers onmogelijk is — „af en aan kruisen". Sterker spreekt nog de fout, waar hij gewaagt van het verval van grootheid en adel in dezen tijd — een der hoofdgegevens van den bundel — en dit uitdrukt in het beeld van in nacht verkeerenden dag waarin wie eenmaal edelen waren aan lager wal geraakt tot twisten en vulgair handgemeen vervallen:

> de dag, toen zij verdween,
> maakte eedlen tot gespuis,
> dat — nu de nacht gaat vallen —
> ontaardt in handgemeen
> van allen tegen allen.

Edelen tot gespuis ontaard vervallen tot handgemeen, maar de dichter spreekt van gespuis dat ontaardt — waarna het geen gespuis meer zou zijn, of erger dan dat? en doordat tusschen „ont-

aardt" en „in" geen komma staat, verbinden wij onwillekeurig deze beide woorden, wat echter wederom geen redelijken zin oplevert, daar geen persoon tot een handeling kan ontaarden, geen „gespuis in handgemeen". Een eenmaal edel menschenras of -slag is ontaard en tot gespuis verlaagd vergaat het in handgemeen van allen tegen allen. Was het op deze minder redelijke wijze door den dichter zoo beeldend gezegd dat dit de gewone termen ervoor overtrof, wij zouden tegen die vrijheid niet opkomen, mits maar het gedicht als het ware zijn eigen logica bewaart, wat hier echter niet het geval is. Wij maken toch ook geen bezwaar tegen de naar strikt logischen uitleg onhoudbare, overigens al uit het Latijn bekende uitdrukking „allen tegen allen", wat immers eigenlijk niet kan en als men het zich tracht voor te stellen, zelfs belachelijk wordt, maar wat in zijn overdrijving toch juist een zekere beeldende kracht bezit, kort en krachtig samengevat niemand van den onderlingen strijd uitzonderend. In andere gevallen echter levert het, altijd al moeilijk onder de juiste termen te brengen, begrip der wederkeerigheid al heel licht (en het komt dan ook vaak voor) tegenstrijdigheden of onzinnigheden op, waartegen het Fransche taalgevoel als zoo dikwijls veel beter gewapend is en waar het Fransche oor veel nauwkeuriger op let dan het in dit en ander opzicht te weinig verfijnde Nederlandsche. Een der mooiste gedichten uit Voorbij de wegen vertoont in den aanhef een onhoudbaar gebruik van het woordje „elkander":

> Wat weten wij van nu tot aan dit sterven
>
> dan dat we elkander in de donkere aarde
> neerleggen, eenzaam — en weer verder zwerven?

De dichter gebruikt hier, terwijl hij wil zeggen dat wij van den dood niet anders weten dan dat telkens weer een van ons aan dat duister geheim door de anderen afgestaan wordt, de wederkeerigheid voor een handeling die nooit wederkeerig voorkomen kan. Voor het overige teekenen wij aan, dat hier sprake is van „dit sterven": den dood van den in het gedicht herdachte, terwijl wat er staat juist doet denken aan het sterven in het algemeen, want de dichter vraagt zich af wat wij eigenlijk weten kunnen „van nu", het oogenblik dat wij beleven, tot het oogenblik van het sterven,

dus in elk geval toch „van nu tot later"; maar „van nu tot aan dit sterven" is „van nu tot nu", want tijdstip van herdenken en heengaan of heengegaan zijn van den herdachte liggen zóó dicht bijeen, dat zij in de opgeroepen voorstelling één nu vertegenwoordigen. Wat de dichter in het bijzonder over dezen en over den dood in het algemeen wilde zeggen, is onopgelost dooreengewerkt. Maar grijpen wij nog eenmaal terug naar de moeilijkheden in het uitdrukken der wederkeerigheid. Zelfs Nijhoff heeft die tot in Het Uur U over het hoofd gezien, en liefst nog wel in het voor mij verrukkelijkste fragment uit dat merkwaardige en doorgaans prachtige gedicht, over die vier kinderen die hartbeklemmend achter de vreemde rattenvangerachtige figuur van „den man" aandansen („Het sneed, sneed door de ziel"). Daar gáán zij:

Plusfour en matrozenkiel
dansten als een jong paar,
arm in arm naast elkaar,
houdende aan weerskant
de twee anderen aan de hand

Goed toeziende worden wij hier niet vier maar zes kinderen gewaar, want als de twee grooten „aan weerskant" de twee kleinen aan de hand hebben, hebben ze er elk twee; en hoewel wij de vrijheid van den dichter erkennen om die twee grooten gezamenlijk te noemen als vasthoudende de beide anderen, blijft ook dit toch nog een vrijheid tegenover wat er eigenlijk in besloten ligt, dat èlk aan weerskant twee anderen vasthoudt, in welk geval dat er al acht zouden zijn en er een ware rattenvangerstoet aangroeit. Hoe het zij, het euvel is zoo goed als verholpen, wanneer men „aan weerskant" tusschen komma's plaatst; bijna, want ook dan is men er nog niet geheel, omdat de voorstelling van de twee grootere niet per se ongedeeld blijft en wat zij „doen" of „houden" dus zooals het er staat van elk afzonderlijk kan worden gedacht. Op zijn minst staan er hier toch twéé teveel genoemd.

Wij komen tenslotte tot die gevallen waar de werkfout bestaat in een onjuiste verbinding van voorstellingen door onzuivere beeldspraak. Ook deze zijn talrijker dan men zou meenen. Allereerst uit 't beroemde gedicht van Leopold, Laatste wil van Alexander, de beginregels:

Dan, als ik tuimel in de kist
doodsoverwonnen en bezweken,
laat mijn twee handen zijn ontbloot
en uit de baar naar buiten steken.

Het beeld geeft een voorstelling als men wel kent van oude platen waarop doodendansen zijn afgebeeld: de sterveling tuimelend in het graf. Het geeft het onherroepelijke van den dood weer, het *peillooze* van dien val uit het leven in den afgrond van het onbekende, het diepe wegstorten. De mensch tuimelt in den dood, of bij uitwerking van de beeldspraak door vervanging van het begrip dood door een concreter term: hij tuimelt in het graf. Maar als men nu voor den dood als beeld „de kist" kiest, is dan nog het woord „tuimelen" op zijn plaats? Men krijgt nu twee onverbindbare voorstellingen: het neertuimelen in den dood — en de kist die bij niemand ooit de gedachte kan wekken aan den daarin tuimelenden doode. In het voorbijgaan zij opgemerkt, dat deze regels meer zwakheden bevatten: dat „doodsoverwonnen en bezweken" geen versterkende herhaling, en zeker geen climax is, dat „twee" een noodelooze toevoeging is bij handen, met slechts zwak rhetorisch effect en dat een nieuwe voorstellingsfout intreedt met het zeggen: laat hen „uit de baar naar buiten steken", want mocht het al zijn dat zij op het doodsbed ontbloot konden blijven, hoe het zich voor te stellen dat zij op zijn uitvaart uit baar en kist naar buiten steken zouden? Wij kanten ons hier niet tegen beelden, waarvan de aesthetische appreciatie een geschilpunt naar gelang van persoonlijke smaak kan zijn. Het is ons hier te doen om onbetwistbare onjuistheden en onhoudbaarheden. Niet dus om het bezwaar van gezochtheid dat iemand zou kunnen opperen tegen Leopolds beeld van den dooden hond

wiens leven heengeweken was,
wiens Jozef uit de put getogen

uitgaande van de gedachte dat een beeld, of welke andere bijzonderheid van het gedicht ook, niet te ver en opvallend uit het geheel kan springen zonder de homogeniteit daarvan te verstoren, tenzij het inderdaad alle aandacht tot zich trekken moèt. Ook gaat het niet om bezwaren als men wellicht meenen zal dat te opperen

zijn tegen een beeld van Van de Woestijne voor onvoldaan beminnen als van een bedelaar die zelf maar geven zou om honger en ontbering te vergeten:

> Oud hart, dat niet bemind en heeft
> dan als een bedelaar, die géét
> om eigen armoe te vergeten

Het is een eigenschap van beeldspraak in het algemeen, dat zij het wezen van iets herkent en teeken in het wezen van iets anders en dat dus van dit laatste een wezenstrek — niet alle trekken, maar zeker een essentieele — naar voren gehaald wordt; vandaar dat men beeldend kan spreken van den nacht des doods, maar ook van zijn geheime lokking als „o dood, geheime nachtegaal" (Van Eyck), van de ziel „die wilde zwaan, nooit zat van trekken" (Boutens) en „de branding der ziel" (A. Roland Holst). Maar het is denkbaar dat het teekenende van het beeld juist tot stand komt doordat aan het ter vergelijking aangevoerde een ongewone qualiteit, iets in strijd met zijn wezen wordt toegeschreven, hetgeen nl. dan kan voorkomen wanneer het beeld ook inderdaad dient om het paradoxale te doen uitkomen ook van datgene waarbij vergeleken wordt ,zooals hier een onvoldaan beminnen zonder liefde, alsof — een bedelaar gaf die zelf niet heeft. Zoo kan ook A. Roland Holst in een reeks van paradoxale voorstellingen maar die als ondergangssymbolen zin krijgen, gewagen van koningen, die hun kronen al hebben weggeworpen en vluchtend onderweg zijn naar een somber nergens.

Maar moeilijk te aanvaarden is een beeld als bij Slauerhoff waar hij zegt dat het heimwee naar zijn geboorteland hem altijd weer als een eb uit zee naar land terugtrekt, want al berust het beeld op de overeenkomst der zuigende trekking, het is slecht te verwerken dat juist een eb hem naar land trekt, ook al zou men daarin dan weer Slauerhoffs minachting voor het krachtelooze, teruggeëbde leven kunnen lezen dat hem te land, en in dit land bovenal zoo tegenstond.

> En 'k zocht het ver op zee.
> Maar nu ik ver gavaren heb
> Voel ik het trekken als een eb,
> Naar 't verre, vaste, bruine land.

Te spreken van een „zwarte sneeuw", het is een paradoxaal beeld, maar waarom zou men den aschregen boven een brandend huizenblok en waarom de als bij vlokken schemering invallende duisternis niet zoo kunnen noemen? Anders echter wordt het waar Marsman, in Tempel en Kruis spreekt van

> schaduwen eeuwenoud en het verbond der boomen
> smelten *als zwarte sneeuw* voor 't schroeien van de zon.

Het beeld is moeilijker te aanvaarden nu niet het duister met een zwarte sneeuw vereenzelvigd wordt, maar er mee vergeleken, waardoor de twee begrippen verder uiteen gehouden worden en eer aan werkelijke sneeuw gedacht wordt, wat de voorstelling van zwart bemoeilijkt. Beelden die op voorstellingsfouten berusten en dus niet in den eigenlijken zin *beelden* kunnen heeten, daar zij niet weergeven, niet afbeelden, wat bedoeld wordt, vinden wij op in het oog springende wijze in regels als in het gedicht De slaapwandelaar, uit eigen werk (Kruistochten), waar van dezen gezegd wil zijn, dat hij als een schim van zichzelve rondwaart, bijna zwevend en niet meer geheel lichaam, en in een verzonken staat alsof de ziel er niet geheel bij is; maar wat er staat is iets anders en spreekt veel te gepreciseerd van een soort van gehalveerden toestand:

> Het was alsof hij voor de helft
> Zijn ziel en lichaam had verloren.

Bijzonder duidelijk is de voorstellingsfout in een beeld bij H. Hoekstra, in het overigens zoo geslaagde gedicht De man met de roos, waar hij sprekend over het vergankelijke der menschelijke schoonheid, over een langzaam verval dus, de broosheid en afbrokkeling ervan wil suggereeren met een indruk van veel te abrupt karakter

> als vazen breekt schoonheid stuk,
> slechts liefde is een duurzaam geluk

Veel meer verborgen is de voorstellingsfout in het kleine gedicht van Marsman Zonder weerklank; er niet op doordenkend is men geneigd te aanvaarden wat er staat. De dichter snakt naar weerklank in zijn volk maar die blijft uit. Zonder die kan hij zich niet staande houden, zonder die zelfs niet zingen, zonder die droogt zijn lied uit,

Volk, ik ga zinken als mijn lied niet klinkt;
ik moet verdrogen —

maar hier neemt het beeld een onverwachte wending, want hij schrijft:

als gij mij niet drinkt:

Hij wil dat zijn lied ontvangen wordt, dat het volk het zal indrinken, dat het het verzwelgen zal en hij zich in dat volk daardoor voelt opgaan en oplossen, en dan keert hij terug tot de roep uit den eersten regel, tot den wil om te klinken en spreekt nogeens den vergeefschen wensch uit, dat dichter en volk klank en klankbodem zouden zijn. Maar onduidelijk blijft hiertusschen:

ik moet verdrogen als gij mij niet drinkt

Hoe zich dit in het verband van het beeld voor te stellen? Hij snakt naar weerklank, hij verdorst ernaar, hij voelt zijn lied verdrogen als hij zich niet beantwoord voelt, doordrongen van den weerklank, door-drenkt, vult men onwillekeurig aan. De voorstelling van het verdrogen door niet gedronken worden is echter niet tot klaarheid te brengen. Vormt de achtergrond ervan het vervaagde beeld van een bron — maar, die verdroogt als er niet uit gedronken wordt? — van een moederborst? Zoodra wij ons het in een duidelijk beeld trachten voor te stellen, mengen er zich andere voorstellingselementen in die de eenheid van het beeld verbreken en er slecht mee te vereenigen zijn; een duidelijke voorstelling zou ontstaan, als de regel luidde: ik moet verdrogen als gij mij niet drenkt — maar dat wijkt weer af van de voortzetting van het beeld in: verzwelg mij —. De „lijn" in het gedicht is: ik wil klinken, maar ik moet gehoor vinden, hoor mij, drink mij,verzwelg mij, wees mijn klankbodem, maar zij hooren niet, zij drinken niet, zij klinken niet. Is het erg, zal iemand vragen, dat die woorden „ik moet verdrogen" in verband met „als gij mij niet drinkt" niet tot een duidelijk beeld uit of in te denken zijn? Moeten wij alles uit- en indenken? Tot zekere hoogte heeft de tegenwerping zin, maar de moeilijkheid ontstaat doordat onwillekeurig voorstellingen gesuggereerd worden die op zichzelf elkaars tegendeel vormen: verdrogen als gevolg van niet gedronken worden

instede van door niet te drinken krijgen. En al moge men deze paradox pas gewaar worden door een verder doordenken dan gewenscht wordt geacht (naar ik meen verdraagt elk goed gedicht zulk doordenken zonder schade), toch vermoeden wij, dat, terwijl de eerste helft van den tweeden regel nog rechtstreeks den gedachtengang van den eersten voortzet en varieert, met de tweede helft ervan een afwijkende beweging in de voorstelling ingetreden is onder den invloed van het rijm en dus de dichter toch niet de volle beheersching over het beeld heeft weten te behouden.

In een op zichzelf juist beeld zien wij Bloem een voorstellingsfout begaan met de keuze van het voegwoord dat de deelen ervan verbindt, in het gedicht Verlaine, uit Enkele gedichten (de beide eerste regels staan zeer dicht bij Leopolds Omar Khayamvertaling: De wereld is een tooverend belover, voorspiegelaar en straks een valsche roover; een sterk sprekend voorbeeld van reminiscentiewerking)

> De wereld is een sluw belover,
> Een bieder vol arglistigheid;
> Maar slaat gij toe — gij houdt niets over:
> Gij zijt èn koop èn koopsom kwijt.

Wie op de wereldsche verlokkingen en aanbiedingen ingaat, komt bedrogen uit, de wereld is als een oplichter die tenslotte met koop en koopsom beide gaat strijken en den bedrogene met leege handen achterlaat. Wel weet zij sluw te beloven, arglistig te bieden maar wie er op ingaat maakt zij alles afhandig — in dezen gedachtengang is het tegenstellende „maar" op zijn plaats, het zijn inderdaad tegengestelde handelingen waarvan sprake is, het beloven, het bieden en dan het afhandig maken. Maar zooals het er in de versregels staat, met den vollen nadruk op de sluwheid en arglistigheid, is geen tegenstellend „maar" meer mogelijk; een sluw belover is de wereld, een arglistig bieder maar — en hierop zou alleen iets kunnen volgen dat daaraan afdoet, bijv. dat zij met al haar looze streken doorzien wordt, en niet: máár als het erop aan komt bedriegt zij u, immers dat is in het voorgaande al voorspeld en is dus een gedachtengang die met „want" en niet met „maar" vervolgd dient te worden.

Er zijn stellig nog zwakheden van andere soort dan die wij hier

in de moderne poëzie hebben aangewezen, zooals bijv. de door een zekere gemakzucht of voorstellingstraagheid altijd in elke periode dreigende rhetoriek, een gewoontegebruik van bepaalde termen en wendingen zonder dat deze tenvolle bezield zijn, geijkte verwijzingen ahw. naar een bepaalde gevoelswereld, die niet telkens opnieuw weer opgeroepen wordt maar als in die termen bij voorbaat voelbaar geacht, gemakshalve ermede aangeduid wordt. Er zijn uit de moderne poëzie vele zulke voorbeelden aan te halen, wij denken aan het overdadig gebruik van het aanwijzend voornaamwoord zonder dat het aangewezen voorwerp vooraf genoemd is: dit lichaam (Bloem, Werumeus Buning), deze wind (A. Roland Holst, Werumeus Buning) e.v.a., of de tevele vragen die niet beantwoord bedoelen te worden, waar de moderne poëzie van wemelt, in den trant van

> Wat riep uit welke gouden
> kelen weleer?

uit Een winter aan zee, waar in bijna de helft der verzen zulke vragen voorkomen. Deze en dergelijke gebreken vertoont echter onder verschillende varianten elke periode op haar wijze, hier echter was het onze bedoeling te wijzen op een gebrek dat bij uitstek de moderne poëzie eigen is: een gebrek aan juistheid aan conciesheid van uitdrukking, waarbij met iets genoegen wordt genomen dat slechts ten naasten bij de bedoeling weergeeft. Wij hebben naar de voorbeelden niet behoeven te zoeken. Met weinig moeite zijn zij door andere te vervangen. Wij hebben ze tot bij de voornaamste dichters van dezen tijd gevonden en kozen dan ook meerendeels uit hun werk de voorbeelden. Den lezers die het ter harte gaat zij het overgelaten na te gaan in hoeverre het euvel in de jongere poëzie nog is toegenomen. De gebreken waar wij de aandacht op vestigden, wijzen op een verzwakking van het taalgevoel — een algemeen verschijnsel, dat men in alle kranten, brochures, kortom in haast al wat gedrukt wordt, kan aantreffen. Het is naar ons oordeel niet minder dan een gevaar voor de cultuur, want onzuiverheid van uitdrukking is tenslotte onzuiverheid van denken, verzwakking, vermindering van geestelijk leven. Zij die daar het allermeest tegen te waken hebben zijn de dichters, de verantwoordelijke priesters der taal, de oordeelsprekers en zie-

ners wier woord naar de opperste zuiverheid van weergeving tracht. Poetry is indeed something divine. Het is door de woorden het eeuwige aanraken, het onbereikbare benaderen. Op het allerdichtst, door het allerzuiverste, beeldendste, onontkoombare, dwingende en onvervangbare woord. Dat tot zelfs de beste dichters en tot in hun beste gedichten hierin nog telkens tekort blijken te schieten, het wil zeggen dat zij hun inspanning nog zullen hebben te vergrooten. Vestdijk schreef eens railleerend, dat dichten wel te leeren is en niet zoo moeilijk als men denkt. Het is inderdaad de eenvoudigste zaak der wereld mits men erin slaagt boven alle kronkelingen en gewrongenheden uit de oplossing der volmaakte weergeving zijner bedoeling te vinden, die dan tenslotte even levenswaar als doodeenvoudig blijkt, maar het leven in de woorden tot dien eenvoud te herleiden en op te voeren, zoodat ook het eenvoudigste gedicht diepste waarheid, ook het duistere gedicht verborgen eenvoud bevat, het vergt inderdaad een bijna bovenmenschelijke inspanning, want maar voor het kleinste deel wordt het gedicht den dichter naar Boutens' woorden „in den slaap gegeven". De genade der inspiratie ontslaat niet van den ingespannen arbeid aan het gedicht, dat bijna nooit meteen volkomen ontvangen wordt. Als deze kleine studie, die een weinig dankbaar werk is geweest, iets tot de verhooging van het besef der aan het gedicht gestelde, bijna onvervulbare eischen bijgedragen heeft, achten wij ons doel bereikt. Indien iemand dan heeft de dichter te weten, hoe zeldzaam het werkelijk goede gedicht is. Het bestaat bijna niet.

BOEKBESPREKING

DR. J. ROMEIN, NIEUW NEDERLAND. ALGEMENE BEGINSELEN ENER HERVORMING IN HOOFD EN LEDEN. SERIE: „WOORDEN TOT HET NEDERLANDSE VOLK"

A'dam, Uitg. Vrij Nederland, 1945

Toen de Nazi-Germanen, in de winter van 1944, hun laatste stuiptrekkingsoffensief in de Ardennen lanceerden en von Rundstedt zijn soldaten een vrolijk Kerstfeest had beloofd in Brussel en Antwerpen, schreef Romein deze diepernstige woorden tot het Nederlandse volk, na overleg met een aantal Nederlanders, gehouden in een der talloze clandestiene bezinningsbijeenkomsten zoals die uit de oorlogsgrond oprezen. Met een, in de beste passages, haast profetische klank en in de minst geslaagde gedeelten op een iets te schoolmeesterachtige toon getuigt de schrijver van zijn, op de redelijkheid gebaseerde overtuiging (als motto kiest hij „credo quia rationale") dat de sociale kwestie in socialistische geest moet opgelost worden, en dat iedere man en iedere vrouw moet inzien dat nu de kans ligt om tot daden te komen. Zo niet dan is het gedaan met onze beschaving, niet meer en niet minder.
Uitgaande van Arnold J. Toynbee's „Study of history", gaat de schrijver na welke perioden in de geschiedenis een hoge cultuurgraad hebben bezeten en welke factoren aan te wijzen zijn die deze cultuurhoogten veroorzaken, althans stimuleren. Toynbee ziet in de geschiedenis een onafgebroken reeks van uitdagingen (challenges), waarop een antwoord (response) moet gevonden worden. Wordt het antwoord niet of niet voldoende gevonden dan volgt desintegratie van de samenleving, dus ook van de cultuur.
Hij formuleert nu de historische wet dat de vooruitgang niet in de eerste plaats een gevolg is van een aantal gunstige omstandigheden, maar veeleer dat juist ongunstige omstandigheden de prikkel zijn tot het geven van een juist antwoord op de uitdaging die uit de maatschappij voortkomt. De uitdaging leidt, wanneer zij te zwak is, tot een te grote aanpassing en wanneer zij te sterk is maakt zij het geven van het juiste antwoord te zwaar of zelfs onmogelijk. Een serie van juiste antwoorden op de uitdagingen schept de basis voor cultuur en sociale vooruitgang, een niet opgevangen of ten dele beantwoorde uitdaging voert tot ontbinding van een beschaving.
Voor Romein nu is de sedert het industrialisme allesbeheersende uitdaging de sociale, waaronder alles gevat moet worden; productie, grondstoffen, arbeids- en bezitsverhoudingen. Wel zijn er talloze antwoorden gegeven op deze uitdaging maar deze zijn nooit algemeen aanvaard en niet unaniem heeft men willen en kunnen zien dat de sociale uitdaging de allesbeheersende is. Dit antwoord formuleert Romein nu, nog eens, zeer nadrukkelijk en de wijze waarop verdient

door ieder gelezen te worden. Vinden wij het antwoord niet of gaan wij het uit de weg dan zal de wereld, door het, ten nauwste met het sociale verweven, internationale probleem ten onder gaan in geweld, barbarij, hongersnoden en normverlies.

Wij wagen ons niet aan een bespreking van Toynbee's theorie. Ook zonder deze zou Romein's boek even belangwekkend, even nodig en even helder zijn.

Het antwoord dat Romein dus geeft op de sociale uitdaging is het socialisme. Niet dogmatisch, daarvoor is de schrijver te redelijk, niet extreem, daarvoor is de schrijver te extravert en laat hij zich door de werkelijkheid voorlichten, niet als panacee, daarvoor is de schrijver te relativistisch en daarvoor ziet hij te duidelijk de nieuwe uitdagingen. Maar daarom niet minder overtuigd en principieel.

Er is, na deze tweede wereldoorlog een brede stroming, vooral in de bevrijde landen, ontstaan in het gemeenschappelijk verzet, die de eenheid in die strijd ontstaan wil handhaven en de fusies en compromissen, het zoeken naar punten van overeenstemming in politiek en geloof beheersen het aspect van Europa voor een groot gedeelte. Dit is nuttig en nodig, als brood. Maar evenzeer is nodig daarnaast de principiële overtuiging die in de cardinale punten van geen compromis wil weten. Uit deze overtuiging stamt deze schets ener vernieuwing in capite et membris, en daaraan ook ontleent het boek zijn waarde. Te veel water in wijn bederft de essentie van die drank. In dit boek geen weemoedig verdriet over wat verloren of vernietigd is, geen sceptisch getint betoog over het verlies der cardinale deugden, geen terugblik op een eens zo fraai landschap zoals Huizinga geeft in zijn „Geschonden wereld", maar een vaste blik naar voren, op de toekomst gericht, een schrijven over de wortels, niet over de bloemen.

En dit is dan de grote zwaai die Romein en tallozen met hem gemaakt hebben door en in deze oorlog. Van een inzicht in maatschappelijke wetten, waarbij de wil van het individu een onbetekenende rol speelt, zoals het Marxisme leert, tot een hernieuwd voluntarisme.

Wij geloven niet aan de vooruitgang, maar wel aan de mogelijkheid daarvan, is de basis van zijn betoog. Die mogelijkheid dus mits allen „het goede" willen, d. w. z. inzien dat alle energie en inzicht vereist is, op straffe van ondergang. Hier ligt de kracht maar ook de zwakte van het boek. Wat zou er een interessante cultuurhistorische beschouwing te geven zijn over het probleem in welke perioden het voluntarisme opkomt, zijn hoogtepunt heeft en verzwakt tot een meer mechanische maatschappijbeschouwing. Het moet, dus het kan zegt Romein.

Het gevaarlijke van deze zienswijze wordt m. i. het best gedemonstreerd door te wijzen op het feit dat zovele millioenen, b.v. in de Verenigde Staten en in het verre Oosten wel de wil hebben, maar de middelen niet kunnen of willen zien, die de redelijke Romein aangeeft. Ik zeg hiermee geenszins dat ik het oneens ben met den schrijver, ik meen alleen dat het redelijke, juist in een wereld waar de irrationele machten

zo'n opbloei te zien geven, een te losse grond is om verwachtingen op te bouwen. De schrijver weet dit beter dan ik waarschijnlijk.
Een ernstig punt van critiek is het volgende. De oorzaken van de crisisperiode waarin wij leven zijn niet gebonden aan de grenzen van Nederland, niet aan welke grenzen ook, verreweg het belangrijkste gedeelte van het boek behandelt de toekomst van Europa, van de gehele wereld; dus de titel is te bescheiden. Vernieuwing van de samenleving was een pretentievolle, maar juister titel geweest en een aanhangsel over bepaalde typisch Nederlandse problemen had daarbij kunnen aansluiten. Temeer klemt dit omdat de voorstellen, wensen, plannen en schetsen die Romein over Nederland geeft meer een tijdskarakter dragen en voor een niet onbelangrijk deel verwezenlijkt zijn of anders zijn gelopen dan te voorzien was op het moment van schrijven. Ik hoop dan ook dat een uitwerking van het eerste gedeelte der studie nog eens zal verschijnen in de talen der verenigde volkeren, want het is wel bijzonder nuttig dat men naar zo'n stem, in „God's own country" luistert, en dat de uitgave in het Russisch wel op moeilijkheden zal stuiten accentueert misschien het belang van zo'n uitgave.
Tot slot twee losse opmerkingen over twee aspecten van de studie. Romein is een voorstander van blokvorming van verschillende, bijeenpassende staten. Waarom eigenlijk? Schuilt er in blokvorming niet een gevaar van een antagonisme tussen de verschillende „blocs"? En hoe ziet Romein deze? Economisch, of met een supra nationaal bestuursapparaat? Het komt mij voor dat deze gang van zaken zou leiden naar een blok dat steeds door de machtigste partner zou beheerst worden. Ik meen dat het niet in de lijn van de U.N.O. ligt deze tactiek aan te moedigen. Maar met spanning verwachten wij Romein's uitvoerige publicatie over dit netelige probleem.
De schrijver, die terecht de Eerste Kamer wil doen verdwijnen bepleit een parlement van ± 300 leden. Dit lijkt mij een gevaar. Er moet te vinden zijn een lichaam dat juist nog geen massa wordt en waar redelijk, dus ondemagogisch kan worden gesproken. Deze grens is bij 300 leden overschreden, daarom komt het mij voor, dat het oude getal van afgevaardigden gehandhaafd moet worden, al zijn er bezwaren. Een economisch parlement, zoals in Frankrijk ontworpen is, waarin ter zake kundigen zitting hebben zal ook in Nederland moeten komen.
Onnavolgbaar overtuigend, helder en gematigd heeft Romein duidelijk gemaakt dat het socialistische antwoord *het* antwoord is. Wie het, zoals de schrijver van deze critiek, in bijna alle punten met hem eens is, zal versterkt verder zijn plicht doen, wie het niet met hem eens is zal wel zeer sterk in z'n schoenen moeten staan om hem redelijk te weerleggen. Maar de onredelijke en behoudende machten zijn in de wereld ontzaglijk machtig gebleven en te meer waar zij redelijk lijken te zijn. Men leze dit boek.

H. BONGER

AAN DIT NUMMER WERKTEN O.A. MEE:

Mr. G. H. Slotemaker de Bruine, geb. 1899

Directeur Centraal Bureau voor wetenschappelijk werk, voorlichting en documentatie van de Dr. Wiardi Beckmanstichting (P. v. d. A.) heeft o.a. gepubliceerd: Is christelijke politiek mogelijk? Callenbach, Nijkerk, 1937.

D. Jorritsma, geb. 1907

Technisch Ambtenaar te Arnhem, op waterbouwkundig gebied werkzaam, heeft zich sedert 1939 met poëzie beziggehouden en o.a. gepubliceerd in Tijd en Taak.

R. Blijstra, geb. 1901

Chef kunstredactie Het Vrije Volk, redacteur Critisch Bulletin, heeft o.a. geschreven: IJzeren Vlinders (1927), Gericht tot zelfbehoud; onder pseudoniem R. van Harlingen: Haaien voor Nabatoe; in 1945: Het gevaarlijke beroep en Geheim archief.

Johan Daisne, geb. 1912

Ps. van Dr Herman Thiery, directeur der stadsbibliotheek te Gent. Publiceerde o.a. gedichten en een fantastische roman.

H. Bonger, geb. 1911

Leraar te Arnhem, heeft geschreven: Dirck Volckertszoon Coornhert. Studie over een nuchter en vroom Nederlander, 1941.

Toegezonden boeken:

J. Hulsker, **Aart van der Leeuw.** Amsterdam, Contact.

D. Loenen, **De Atheense democratie, drogbeeld of historie?** Amsterdam, Noord-Holl. Uitgevers-Mij.

M. G. Warffemius, **Geloof en ongeloof?** Delft, D. U. M.

J. Bierens de Haan, **Grondslagen der samenleving.** Haarlem, Tjeenk Willink.

W. J. R. Thorbecke, **Zal Nederland herrijzen?** Haarlem, Tjeenk Willink.

M. W. Polak, **Het hoofdbestuur der wereld.** Wageningen, Veenman.

R. de Josselin de Jong, **Gedachten over de beteekenis der wijsbegeerte voor den arts en voor anderen.** Utrecht, Oosthoek.

T. T. ten Have, **Heymans, de Groninger psychologie en de critiek van Dr Meyerink.** Groningen, Wolters.

H. J. Massingham, **The wisdom of the fields.** London, Collins.

Prospect for Christendom; essays in catholic social reconstruction. Ed. by M. B. Reckit, London, Faber & Faber.

G. T. Wrench, **Reconstruction by way of the soil.** London, Faber & Faber.

(Wordt voortgezet)

MODERNE DOODSPROBLEMATIEK

een vergelijkende studie over Simmel, Heidegger en Jaspers

DOOR

Dr R. F. BEERLING

In zijn artikel „Existentie en Eros" heeft S. Vestdijk in het vorige nummer van dit tijdschrift een diepgaande beschouwing gewijd aan het boek van Dr Beerling. In een scherpe ontleding der filosofische denkwijzen van Simmel, Heidegger en Jaspers geeft Beerling zijn eigen visie op de dood als vormingsbeginsel van het leven en de dood als zijnswijze van het bestaan,

PRIJS fl 7.90 geb.

★

GELOOF EN ONGELOOF

DOOR

M. G. WARFFEMIUS

„De schrijver van dit boek bezit in hooge mate de kostelijke eigenschap van commonsense, gezond verstand, zonder de dorheid evenwel, die daar zoo dikwijls mee gepaard gaat. Zijn ontnuchterende visie leert ons de betrekkelijkheid van de formule, dat onze cultuur eigenlijk een christelijke zou zijn. Het christelijk element brengt hij tot bescheidener proporties terug en tevens vindt hij de gelegenheid menige leerzame opmerking te maken over de humanistische grondslagen van onze beschaving". (Vrij Nederland)

PRIJS fl 4.25 geb.

DEZE BOEKEN ZIJN VERKRIJGBAAR IN DEN BOEKHANDEL

DELFTSCHE UITGEVERS MAATSCHAPPIJ DELFT

Een belangrijk werk is

KARAKTERTREKKEN DER VADERLANDSCHE LETTERKUNDE

DOOR

ANTHONIE DONKER

„Anthonie Donker heeft een bijzonder fijn gevoel voor poëzie en bovendien de gave om zijn oordeel raak en charmant te formuleren."

Prof. Dr W. A. P. Smit in Nw. Utr. Dagblad

„Wie zijn studie enkele 10-tallen bladzijden volgt, schenkt aan Anthonie Donker als psychiater der Ned. Letterkunde zijn volle vertrouwen." *Maasbode*

GEÏLLUSTREERD

PRIJS fl 9.40 geb.

VERKRIJGBAAR IN DE BOEKHANDEL

VAN LOGHUM SLATERUS' UITGEVERS-MIJ N.V. ARNHEM

N.V. DRUKKERIJ G. J. THIEME - NIJMEGEN